

Aristofanes

Kikkers

Vertaling M. d'Hane-Scheltema

Oorspronkelijke titel Βατραχοι

Copyright vertaling © 1995 M. d'Hane-Scheltema /Athenaeum—Polak & Van Gennepe,

Singel 262, 1016 AC Amsterdam

www.uitgeverijatheneum.nl

www.weekvandeklassieken.nl

Inleiding

De dichter Aristofanes (± 450-380 v.Chr.)

Aristofanes heeft tussen 427 en 380 zeker 44 komedies geschreven, en (voor het grootste deel) ook zelf opgevoerd. Van deze rijke productie hebben we elf stukken over, en hiermee is Aristofanes voor onze kennis van de zogenaamde oude komedie even belangrijk als Aischylos, Sofokles en Euripides het zijn als tragediedichters.

Daar komt nog bij dat van zijn, ten dele zeer productieve, voorgangers en tijdgenoten niet één complete komedie is overgeleverd. En evenals de bloeitijd van de Griekse tragedie met de dood van Euripides en Sofokles (405) eindigt, zo beleven we tijdens de ouderdom van Aristofanes de ondergang van de ‘politieke’ komedie.

De zogenaamde nieuwe komedie, die een zestig jaar later met het optreden van Menander begint, is van een geheel andere allure en mist de bijtende satire en het onbarmhartige tijdsbeeld.

De oude komedie in Athene

Evenzeer als de satire waren de absurde situatie en obsceniteit in woord en gebaar voorbehouden aan de oude komedie. Die kenmerken behoorden bij de oorsprong van het genre: een religieus gebeuren, onder meer bestaande uit een optocht (*komos*) van mensen die liederen (*aidai*) zongen ter ere van Dionysos, de god van de vruchtbaarheid. De satirische en obscene teksten dienden daarbij tot het afweren van boze machten. Deze oorspronkelijke opzet is nog gedeeltelijk te herkennen in de *parabasis*, een soort intermezzo waarin het koor zich tot het publiek richt. Uit het oogpunt van de ‘plot’ is de tekst van zo’n parabasis nauwelijks relevant, maar historisch bezien des te interessanter en (naar mijn smaak) voor de sfeer van het stuk onmisbaar, ook bij een moderne opvoering. Voor of na de parabasis neemt het spel vaak de vorm van een wedstrijd aan, de *agoon*, zoals tussen Aischylos en Euripides, tussen mensen en vogels of tussen Recht en Krom. Hun titel ontleen de komedies veelal aan de uitdossing van de koorleden, bijvoorbeeld als kikkers, wolven of vogels.

In Aristofanes’ tijd waren de feesten ter ere van Dionysos ‘van gemeentewege’ georganiseerd in een aantal festivals. Bij twee daarvan, die respectievelijk in het

vroege en late voorjaar vielen, werden zowel komedies als tragedies opgevoerd. Een jury verdeelde onder de dichters-regisseurs een drietal uitgeloopte prijzen.

Zo behaalde Aristofanes met *Kickers* (405) een eerste, met *Vogels* (414) een tweede en met *Wolken* (423) slechts een derde prijs, hetgeen ons wel nieuwsgierig maakt naar de kwaliteit van de concurrerende, maar helaas niet bewaard gebleven stukken.

In de regel werden de komedies geschreven voor drie acteurs, die elk verschillende rollen vertolkten. Voor *Wolken* had men er, afgezien van de stomme bijrollen, die in elk stuk aanwezig zijn, en van het koor, vier nodig. De opvoeringen beleefden maar zelden een reprise, laat staan dat ze in serie werden opgevoerd.

Kickers

Dit stuk is in 405 voor het eerst opgevoerd. Het opmerkelijkste erin is wel dat Dionysos zelf de hoofpersoon is. Dionysos, de god ter ere van wie het toneelfestival werd gehouden, wiens beeld in het theater aanwezig was en wiens priester op de voorste rij in een marmeren stoel de ereplaats onder de toeschouwers innam, speelt in het stuk de rol van een verwaande lafaard, dwaas verkleed, bij gevaar zijn blaas niet beheersend, oneerbiedig bespot door zijn eigen slaaf en blijk gevend van barre onwetendheid, ook op literair gebied. Toch gaf deze karikatuur de Atheense toeschouwers geen aanstoot. Daarvoor waren ze zich kennelijk te bewust van het zeer menselijke karakter van hun goden alsook van de vrijblijvendheid van hun godsvoorstelling, die een wel heel breed spectrum van verering tot platvloerse gemeenzaamheid kon doorlopen. Dat daarnaast ook zuiver religieus gevoel (zoals dat met name uit de tragedie blijkt) mogelijk bleef, getuigt van een benijdenswaardig hoge vrijheid van geest.

Een tweede aspect van *Kickers* is dat van de literaire kritiek, zo'n modern onderdeel van onze literatuur, vooral in kranten en tijdschriften beoefend, maar (zoals nu blijkt) reeds vierentwintighonderd jaar geleden op uiterst kundige wijze bedreven in het theater. Vele Atheners waren goed op de hoogte van hun literatuur, en de vele verdraaide en uit hun verband gerukte tragediecitaten hebben zij zeker herkend.

Veel hiervan ontgaat de moderne toeschouwer, vooral in die passages waar ritmiek en muzikaliteit van de taal het moeten ontgelden. Maar de strijd tussen

Aischylos en Euripides blijft toch ook voor ons indrukwekkend genoeg, met als hoogtepunt de scène met de oliekruik, die velen zal doen denken aan de neusscène in *Cyrano de Bergerac*.

Men voelt aan dat Aristofanes Aischylos hoger heeft aangeslagen dan Euripides; maar er is geen sprake van dat hij laatstgenoemde heeft geminacht. Het duel is aanvankelijk ook geen ongelijke strijd; Euripides gaat niet af. Het is veeleer een strijd tussen de oudere dichtkunst en de nieuwere stroming, waarvan Euripides de exponent was. De vertegenwoordigers van die stroming oefenden op allerlei gebied van het geestesleven in de vijfde eeuw hun rationaliserende kritiek uit, die ontzuivering van kunst en leven beoogde. In de literatuur leidde dat tot een soort 'close-reading', het woord voor woord afwegen van elk taalelement en het ontmaskeren van literaire bombast.

Aristofanes richt zich niet zozeer tegen deze literatuurbenadering als wel tegen de onpoëtische nuchterheid die eraan ten grondslag lag. Hij beschouwde deze als een vorm van overdadig modernisme.

Kickers

Sprekende rollen

Xanthias, slaaf van Dionysos

Dionysos, god van het toneel

Herakles, broer van Dionysos

Lijk

Charon, veerman over de Styx

Koor van kikkers

Koor van de ingewijden

Aiakos, deurwachter van de onderwereld

Dienares van Persefone

Herbergierster van Persefone (Eerste herbergierster)

Plathane, Tweede herbergierster

Slaaf van Pluto

Euripides

Aischylos

Pluto

Stomme rollen

Drie boogschutters

Castagnettenvrouw

Dionysos komt het toneel op, gevolgd door zijn slaaf Xanthias; deze rijdt op een ezel, met de bagage op zijn rug. De god draagt het bij hem passende 'krokus-kleed' en kothurnen, maar ook de attributen van Herakles: een leeuwenhuid en een knots.

XANTHIAS

Wat zal ik ze vertellen, heer? Een mop?

Zo één die altijd inslaat bij 't publiek?

DIONYSOS

Bij Zeus, zeg wat je wil. Maar één ding niet:

'Ik moet zo nodig.' Denk daarom. Dan heb je het vergald!

XANTHIAS

Iets anders geestigs dan?

DIONYSOS

Als het maar niet met poep te maken heeft.

XANTHIAS

Wat dan? Zeker het toppunt van een mop?

DIONYSOS

Kalm maar, bij Zeus. Maar praat me ook niet van...

XANTHIAS

Van wat?

DIONYSOS

Wanneer je straks je last verlegt:

'Ik moet ontlasten, heer!'

XANTHIAS

Zo'n zware last!

Soms ook niet dit: 'Als niemand mij ontlast, laat ik het lopen?'

DIONYSOS

Alsjeblieft, daar word

ik echt niet goed van!

XANTHIAS

Waarom tors ik dan
die last, wanneer ik nooit eens zeggen mag
wat slaven altijd zeggen in een stuk
van Lykis, Frynichos, Ameipsias?¹

DIONYSOS

Je zegt het niet! Want in 't theater ook,
wanneer ik zoiets hoor, zo'n flauwiteit,
kom ik er jaren ouder uit vandaan!

XANTHIAS

Och, diep rampzalig is die nek van mij!
Hij torst zich lam en tapt geen moppen meer.

DIONYSOS

Is dit nu niet brutaal en onbeschaamd,
dat ik, ik Dionysos, zoon van Kruik,²
mijzelf vervoer, maar hem vervoeren laat
en hem de lasten van een last bespaar?

XANTHIAS

Draag ik geen last?

DIONYSOS

Wat dan? De ezel draagt...

XANTHIAS

Ik draag toch dit.

DIONYSOS

Hoe dan?

XANTHIAS

't Is zwaar genoeg!

DIONYSOS

De ezel die jou draagt, draagt dat toch ook?

XANTHIAS

Niet waar. Ik draag het zelf. Ik vóél het toch.

DIONYSOS

Wat draag je, als je zelf een lastpak bent?

XANTHIAS

Ik weet het niet, maar hier, mijn schouder kraakt.

DIONYSOS

Wel, als die ezel jou zo'n onnut schijnt,
pak dan die ezel op en draag hem zelf.

XANTHIAS

O ongeluk, o, had ik mij op zee
maar vrij gevochten!³ O, dan zou ik u
wat laten huilen!

DIONYSOS

Stap eens af, schavuit.

Ik ben hier aan de poort, waar ik het eerst
moest zijn. Portier! Portier! Zeg, hé, portier!

Ze zijn aangekomen bij het huis van Herakles, een broer van Dionysos.

HERAKLES

Wie beukt daar aan de poort? Wie valt daar aan
als een centaur? Wie daar! Zeg op, wie is 't?

DIONYSOS

Zeg, knecht...

XANTHIAS

Wat is er?

DIONYSOS

Heb je dat gezien?

XANTHIAS

Wat dan?

DIONYSOS

Hoe bang... hij is voor mij?

XANTHIAS

Bij Zeus.

doe niet zo dwaas!

HERAKLES

Demeter ha! Ik lach

me rot! Ik kan niet helpen dat ik lach!

DIONYSOS

Zeg held, kom hier. Je moet iets voor mij doen.

HERAKLES

Ik lach me slap, wanneer ik naar je kijk.

Die leeuwenhuid met eerst die krokusjurk!⁴

Waar dient dat toe? En die kothurn en knots,
wat doen die samen? Was je soms op reis?

DIONYSOS

Ik voer bij Kleisthenes...⁵

HERAKLES

Je vocht op zee?

DIONYSOS

We hebben twaalf, of zeker een dozijn
vijandelijke schepen omgebracht.

HERAKLES

Wat? Samen?

DIONYSOS

Ja.

XANTHIAS *ter zijde*

En toen ontwaakte ik!

DIONYSOS

En daar aan boord – ik zei juist bij mezelf
een stuk Andromeda⁶ –, toen sloeg me daar
een hevige begeerte in het hart,
je weet niet hoe...

HERAKLES

Begeerte? Groot of klein?

DIONYSOS

Zo klein als Molon.⁷

HERAKLES

Naar een vrouw?

DIONYSOS

O nee!

HERAKLES

Een knaap?

DIONYSOS

Nee, nee!

HERAKLES

Een man soms?

DIONYSOS

Apapai!

HERAKLES

Verkeerde jij met Kleisthenes!?

DIONYSOS

O broer,

bespot me niet. Ik ben er slecht aan toe,
zo kwelt mij die begeerte.

HERAKLES

Welke dan,

mijn broertjelief?

DIONYSOS

Hoe leg ik dat nu uit?

Ik zal je antwoord geven met een vraag:
had jij ooit plots'ling wel eens trek in snert?

HERAKLES

In snert? Nou, reken maar! Oneindig vaak!

DIONYSOS

Je snapt mijn woorden dus of moet ik meer
verklaren?

HERAKLES

Nee, niet verder van die snert,
dat snap ik best.

DIONYSOS

Wel, zo'n begeert nu
verteert mij naar Euripides.

HERAKLES

Maar die
is dood!

DIONYSOS

Ja juist. Daarom kan niemand mij
verhind' ren op hem af te gaan.

HERAKLES

Daarheen?

De Hades in?

DIONYSOS

Nog dieper, als het moet.

HERAKLES

Wat wil je dan?

DIONYSOS

Ik wil een goed poëet.

Die is hier niet, want die er zijn, zijn slecht.

HERAKLES

Hoezo? Leeft Iofon dan niet?⁸

DIONYSOS

Die is

de beste nog die leeft. Maar wat dan nog?

Ik weet nooit goed wat of hij kan of niet.

HERAKLES

Maar zou je dan niet liever Sofokles

en niet Euripides ontvoeren, als

je toch ontvoeren gaat?

DIONYSOS

O nee, ik wil

eerst zien wat Iofon nu met zichzelf

en zonder vader Sofokles bereikt.

En ach, Euripides is toch een schurk

en zal wel alles doen om mee te gaan.

Maar Sofokles zal daar wel net als hier

tevreden zijn.

HERAKLES

En waar is Agathon?⁹

DIONYSOS

Die liet me in de steek. Een goed poëet.

Zijn vrienden missen hem.

HERAKLES

Helaas! Waarheen?

DJONYSSOS

Naar 't Zalig Avondmaal.

HERAKLES

En Xenokles?¹⁰

DIONYSOS

Die hoorde dood te zijn, bij Zeus!

HERAKLES

En dan,

Pythangelos?¹⁰

XANTHIAS *ter zijde*

En niemand denkt aan mij
terwijl mijn schouder doorgesleten is!

HERAKLES

En zijn er ook geen jonge knapen meer
die duizend drama's dichten of nog meer,
en mijlen langer dan Euripides?

DIONYSOS

Da's alles bladgeruis en mooie praat
en zwaluwzang, maar schand'lijk voor de kunst.
Want wordt hun stuk gespeeld, dan gaan zij af
gelijk een gieter die de kunst bespat.
Je vindt, hoe je ook zoekt, geen dichter meer
die vruchtbaar is en rijpe woorden spreekt.

HERAKLES

Maar vruchtbaar hoe?

DIONYSOS

Wel, zo, dat wat hij zegt
van durf en kracht getuigt. Bijvoorbeeld dit:
'De Hemelhut van Zeus', of: 'Voet des Tijds',
of dit: 'Het hart verbiedt de eed te doen,
de tong spreekt zonder hart de meened uit.'¹¹

HERAKLES

Je vindt dat mooi?

DIONYSOS

Ik word er lyrisch van!

HERAKLES

Bij god, 't is rommel, en dat weet je best!

DIONYSOS

Wat weet jij nou van mij! Blijf bij jezelf.

HERAKLES

Toch zijn die dingen slecht en kunsteloos.

DIONYSOS

Leer mij wat smaak is!

XANTHIAS *ter zijde*

Niemand denkt aan mij!

DIONYSOS

Maar goed. Ik kwam hierheen in dit kostuum,

't is jóúw kostuum, omdat ik weten wil

wie jou ontvangen hebben indertijd

toen jij op weg was naar de Kerberos.¹²

Dat kan mij nuttig zijn. Beschrijf ze mij

met elke haven, bakker, lichtekooi

en elke halte, bocht, fontein en weg

en elk hotel en herbergier bij wie

de minste luis logeert.

XANTHIAS *ter zijde*

En niemand denkt

aan mij!

HERAKLES

Je waagt het heus daarheen te gaan?

DIONYSOS

Houd daar nu over op. Wijs ons de weg

waarlangs wij 't snelst de Hades binnengaan.

Een weg die noch te koud is, noch te warm.

HERAKLES

Tja, welke dan het eerst? Eens even zien.
Er is er een, dan sta je op een bank,
je bindt een touw om... weg de bank... je hangt.

DIONYSOS

Schei uit. Je spreekt me te benauwd.

HERAKLES

Dan is

er ook een korte, veelgebruikte weg:
de Vijzelstraat...

DIONYSOS

Je meent gevijzeld gif?

HERAKLES

Ja, die.

DIONYSOS

Te koud en veel te ijselijk.

Die maakt meteen de onderbenen stijf.

HERAKLES

Maar wil je dan een snelle, steil omlaag?

DIONYSOS

Bij Zeus, ja snel! Ik ben geen wandelaar.

HERAKLES

Welaan, ga naar de Kerameikosbuurt...¹³

DIONYSOS

En dan?

HERAKLES

Beklim die hoge toren...

DIONYSOS

Ja?

HERAKLES

Daar wacht je tot de fakkelloop begint,
en dan, wanneer de mensen roepen: 'Af!'

Dan zet je af.

DIONYSOS

Waarheen?

HERAKLES

De toren af.

DIONYSOS

En ik daar liggen met mijn hersens als
een vleeskroket! Ik ga die weg maar niet.

HERAKLES

Wat dan?

DIONYSOS

Die jij gegaan bent indertijd.

HERAKLES

Dat is een lange tocht. Want dadelijk al
bereik je 'n heel groot meer, dat bovendien
geen bodem heeft...

DIONYSOS

En hoe bevaar ik dat?

HERAKLES

Een oude schipper voert je in zijn boot,
een piepklein bootje. Kosten: twee obool.¹⁴

DIONYSOS

Die twee obool zijn overal in zwang.

Waarom ook daar?

HERAKLES

Dat voerde Theseus in.¹⁵

Dan verder zul je slangen zien – o schrik! –
en duizend monsters...

DIONYSOS

Ho, maak mij niet bang!

Je schrikt me toch niet af.

HERAKLES

En dan, daarna,
een eeuwig-modderborrelende poel.
Daarin zit iedereen die onrecht deed:
zijn gast beledigde, een lichtekooi
te kooi heeft opgelicht, zijn moeder sloeg,

zijn vader stompte op de kaak, zijn eed
meinedig zwoer, en verder iedereen
die verzen overschreef van Morsimos.¹⁶

DIONYSOS

Mijn god! Dan is er vast ook iemand die
de vuurdans kende van Kinesias.

HERAKLES

En daarna word je door muziek omringd,
door fluitmuziek. Je ziet een helder licht,
zo licht als hier en mirte zul je zien
en groepjes mannen, vrouwen, vol geluk,
je hoort hun handgeklap...

DIONYSOS

Wie zijn dat dan?

HERAKLES

De ingewijden.¹⁷

XANTHIAS

Zeus! Ik speel mijn rol
van ezel dus voor een mysteriespel!
Maar heus, dit houd ik niet veel langer uit.

HERAKLES

De ingewijden nu vertellen je
zo veel je weten wilt, want hun verblijf
ligt aan die weg en vlak bij Pluto's deur.
Vaarwel dus, broer!

DIONYSOS

Bij Zeus, het ga je goed.

*Herakles is snel verdwenen om van Dionysos af te zijn. De reis naar de
onderwereld begint.*

DIONYSOS

Kom, neem je last weer op.

XANTHIAS

Nog voordat ik
hem goed en wel heb afgelegd?

DIONYSOS

En snel!

XANTHIAS

Ach nee, ik smEEK u, huur er iemand voor,
die toch al dood is en die kant op gaat.

DIONYSOS

En als ik niemand vind?

XANTHIAS

Dan houdt u mij.

DIONYSOS

Nu goed, want daar wordt juist een lijk vervoerd.
Hé daar! Ja, 'k roep naar jou, jij sterfgeval!
Zeg mens, wil jij wat kruien naar de hel?
Een kleine vracht?

LIJK

Van hoeveel stuks?

DIONYSOS

Hier dit.

LIJK

Twee drachmen fooi.

DIONYSOS

Bij Zeus, dat is te duur.

LIJK

Dan gaan we door.

DIONYSOS

Nee, blijf, schavuit! Er is
misschien een tussenweg...

LIJK

Twee drachmen fooi
en geen gezeur!

DIONYSOS

Neem anderhalve, hier.

LIJK

Nog liever zou ik opstaan uit de dood!

XANTHIAS

Loop naar de hel, verwaande kwast! Het ga
je slecht! Ik zal nu zelf wel gaan.

DIONYSOS

Bravo!

Je bent zo kwaad nog niet. Maar wat is dat?

XANTHIAS

Het meer.

DIONYSOS

Bij Zeus, waar Herakles van sprak.

XANTHIAS

Ik zie de boot.

DIONYSOS

Poseidon ja!

XANTHIAS

En kijk!

Daar 's Charon ook.

DIONYSOS

O Charon wees gegroet!

XANTHIAS

O Charon wees gegroet!

SAMEN

Charon! Gegroet!

Charon, de veerman van de Acheron, komt zijn bootje aanleggen.

CHARON

Wie moet van Lijdensweg naar Zorgvliet toe?

Naar Lethedal, naar Ezelsoord, wie moet?

Naar Kerberosland, Helmond of wie wil
naar Tartaros?

DIONYSOS

Ja ik!

CHARON

Kom snel aan boord.

DIONYSOS

Stopt u te Helmond?

CHARON

Ja, speciaal voor u.

Stap in.

DIONYSOS

Hé slaaf, ga mee.

CHARON

Nee, nee, geen slaaf
tenzij hij in de vrijheidsoorlog¹⁸ streed...

XANTHIAS

Ach nee, ik had toen juist iets in mijn oog.

CHARON

Dan neem jij maar de weg rondom het meer.

XANTHIAS

En moet ik daar dan ergens wachten?

CHARON

Ja,
bij Zorgvliet, naast de steen van Traantje Lek.

DIONYSOS

Gesnapt?

XANTHIAS

Ik snap het best. O ongeluk!
Wat voor een kwaad vervolgt me toch vandaag?
Xanthias met alle bagage af

CHARON

Wel, zet je aan de riem. Nog iemand mee?

Hij haaste zich. Zeg hé, wat doe je daar?

DIONYSOS

Wat anders dan mij zetten aan de riem,
dat zei u toch?

CHARON

Maar op de goede plaats!

Hier moet je zitten, olifant.

DIONYSOS

Ik zit.

CHARON

Nu, strek de armen uit. Vóóruit!

DIONYSOS

Ik strek.

CHARON

En nu geen gekheid meer, maar zet je schrap
en roei met vuur.

DIONYSOS

Hoe kan ik dat? Ik ben
geen held op zee, noch held van Salamis.¹⁹
Ik weet van niets, hoe roei ik dan?

CHARON

Vanzelf.

Pak eerst die riem maar vast, dan zul je ook
een roeilied horen. Wonderschoon!

DIONYSOS

Van wie?

CHARON

Van kikkerzwanen. Wonderbaarlijk schoon!

DIONYSOS

Welaan, geeft u de maat dan aan.

CHARON

Ho... op!

*Dionysos roeit de boot van Charon over de Acheron, het meer in de onderwereld,
op de maat van het kikkerlied.²⁰*

KIKKERS

Kwekkerekwek kwak kwak kwek kwek,
kwekkerekwek kwek kwek.

Bronbewoners, waterspuiten,
spettersper uw kikkerbek
om op klaterklank van fluiten
fraai te kwaken. Kwekkerekwek.

Kwaakt de Dionysos-hymne.
Dikwijls kwaakten wij die al
hem ter ere, in de Limnen²¹
bij het Pottenfestival,
als het volk in dronken trance
over ons terrein kwam dansen.

Kwekkerekwek kwak kwak kwek kwek.

DIONYSOS

Mijn stuitje wordt een zere plek,
heb medelij, geëerde kwek!

KIKKERS

kwekkerekwek kwek kwek.

DIONYSOS

Het laat u koud, mijn ongemak?

KIKKERS

kwekkerekwek kwak kwak.

DIONYSOS

Loop heen en houd uw kwekkerbek!
't Is niets dan kwak en niets dan kwek.

KIKKERS

Kikkers kwekken, kikkers kwaken,
meng u niet in kikkerzaken.
Kikkers zijn de lievelingen
van de Muzen, die de schone
klanken van de lier beminnen
en van Pan, die held're noten
uit zijn rieten fluit laat klinken,
dansende op bokkenpoten.
Ook Apollo, god der citer,
schept behagen in ons lied
om het riet, dat wij in 't water
goed verzorgen en dat later
vaste steun aan citers biedt.

DIONYSOS

Maar ik krijg blaren op mijn huid
en transpireer tot op mijn stuit.
Straks hoor je, als ik stevig trek...

KIKKERS

kwekkerekwek kwek kwek.

DIONYSOS

Hou op, zanglustig kikkerkoor!

KIKKERS

Des te harder gaan wij door!
Of wij zijn geen kikkers meer
die bij stralend zonneweer
tussen stengels riet en gras
kikkerspringen, kikkerzingen
met geplons van veel geplas.

Die uit angst voor regenluchten
diep in modderpoelen vluchten,
waar zij dansen in een kring
met veel huppels en met druppels
waterbellenborreling.

DIONYSOS

Kwekkerekwek kwak kwak kwek kwek.

Ik haal de woorden uit uw bek.

KIKKERS

Da's te dwaas. Dat zult u merken!

DIONYSOS

Dwazer nog als ik moet werken

en van moeheid dubbelknak.

KIKKERS

Kwekkerekwek kwek kwek kwak kwak.

DIONYSOS

Het laat mij koud nu. Kwek maar aan!

KIKKERS

Zeg dat niet! Dan gaan wij kwekken

en ons keelgat openstrekken

heel de dag, met wijde bek!

DIONYSOS

Kwekkerekwek kwak kwak kwek kwek!

Harder kunt u nooit. Ik win!

KIKKERS

Nooit zult u ons overkwekken.

DIONYSOS

Maar u mij dan evenmin.

Nooit! Want ik zal blijven kwaken

heel de dag, met wijde bek.

Net als u. Maar ik zal maken

dat u niet meer kwaakt of kwekt.

Kwekkerekwek kwak kwak kwek kwek!

Dionysos heeft het kikkerkoor tot zwijgen gebracht. Hij is nu in de Hades aangekomen. Ook Xanthias heeft de tocht om het meer van Acheron volbracht.

DIONYSOS

Ik wist dat ik dat kwekken zou verslaan.

CHARON

Laat gaan, laat gaan en trek je riemen in.

Nu, stap eens uit en reken af.

DIONYSOS

Hier, twee

obool. Maar Xanthias? Waar 's Xanthias?

Hé, Xanthias!

XANTHIAS

Oehoe!

DIONYSOS

Hierheen.

XANTHIAS

Dag heer.

DIONYSOS

Hoe was het daar?

XANTHIAS

't Was dicht van mist en drek.

DIONYSOS

En zag je ook de vadermoordenaars
en meenedzweerders, waar hij over sprak?

XANTHIAS *wijzend op het publiek*

Ja, u soms niet?

DIONYSOS

Ach, bij Poseidon, ja,
nu zie ik ze. Maar tsja, wat doen we nu?

XANTHIAS

Het beste lijkt snel door te gaan, want hier
zijn monsters, zei hij.

DIONYSOS

Naar de hel met hem!

Hij overdreef om mij op stang te ja-
gen; want hij kent mijn durf en is jaloers.
Geen groter ijdelruit dan Herakles!
Maar ik wil wel eens iets beleven hier,
want deze tocht vraagt om een avontuur.

XANTHIAS

Bij Zeus! Toch hoor ik daar een soort geluid.

DIONYSOS

Waar? Waar!

XANTHIAS

Daar achter ons.

DIONYSOS

Kom achteruit!

XANTHIAS

Nu is het vóór ons uit.

DIONYSOS

Loop er dan heen!

XANTHIAS

O kijk! Ik zie, bij Zeus, een monsterbeest!

DIONYSOS

Maar wat voor één?

XANTHIAS

Iets vreselijks! Het is
van alles wat: eerst stier, een muildier nu
en nu een mooie vrouw.

DIONYSOS

Een vrouw? Daar moet
ik heen.

XANTHIAS

De vrouw is weg. 't Is nu een hond.

DIONYSOS

Dat moet Empusa zijn.²²

XANTHIAS

Ja ja, haar kop

is vol met vuur...

DIONYSOS

Heeft ze een bronzen poot?

XANTHIAS

Poseidon ja! En kijk, de andere poot

is modderzwart. Kijk!

DIONYSOS

Ach, waar moet ik heen?

XANTHIAS

Waar ik?

DIONYSOS

Toe priester, red mij! Toe, dan gaan
wij samen drinken...²³

XANTHIAS

Ach, wij gaan eraan.

o heer, o Herakles!

DIONYSOS

Noem mij niet zo,
stommerd, ik smeed je, spreek die naam niet uit!

XANTHIAS

Dionysos dan.

DIONYSOS

Nee, die nog minder! Weg
van hier!

XANTHIAS

Hier meester, deze kant.

DIONYSOS

Waarheen?

XANTHIAS

Wees flink. Wij zijn op 't goede pad. Voor ons
geldt ook die regel van Hegelochos:

'Na golfgeweld is nu de plee weer zat.'²⁴

Empusa is weer weg.

DIONYSOS

Ja? Zweer je dat?

XANTHIAS

Bij Zeus, ik zweer het.

DIONYSOS

Zweer het nog een keer.

XANTHIAS

Bij Zeus!

DIONYSOS

Nog eens.

XANTHIAS

Bij Zeus!

DIONYSOS

Och, arme ik!

'k Werd wit van angst, toen ik dat monster zag.

XANTHIAS *wijzend op zijn achterste*

En dit hier nat van angst, hier, onder u!

DIONYSOS

Wee mij! Vanwaar springt al dit kwaad mij toe?

En wie der goden wil mijn ondergang?

XANTHIAS

De hemelhut van Zeus? De voet des tijds?

DIONYSOS

Zeg hier...

XANTHIAS

Wat is 't?

DIONYSOS

Wel, hoor je niets?

XANTHIAS

Wat dan?

DIONYSOS

Een fluitgeluid.

XANTHIAS

Ja, ja! Een fakkellucht
waait op mij af. Ik ruik mysteriën!

DIONYSOS

Verstop je. Luister goed! Verroer je niet!

KOOR

Bakchos o Bakchos!

Bakchos o Bakchos! *koor nog onzichtbaar*

XANTHIAS

Dat zijn ze, heer, de ingewijden die
daar spelen, zei hij. Hoor, ze zingen hier
het Bakchos-lied als thuis ook op de markt.

DIONYSOS

Dat lijkt wel zo. Maar hou je verder stil,
dat is het beste als je 't horen wil.

*Onopgemerkt slaan Dionysos en Xanthias het feest van de ingewijden gade.*²⁵

KOOR

Dionysos veel-aanbeden
in uw tempel hier ter stede,
Dionysos, Bakchos, kom!
Kom ten reidans in dit weiland,
met deez' schare vier de dans.
Kroon uw haren met een zware
vruchtenrijke mirtenkrans.
Beuk de bodem zonder schromen
met uw voeten in de zoete
teugelvrije verscadans.
Want vol gratie en vol glans
is de schone heilig-vrome
en gewijde mystendans.

XANTHIAS

O dochter van Demeter! Heerseres!
Hoe zoet is mij die geur van varkensvlees!²⁶

DIONYSOS

Stil, hou je mond! Straks komt er ook nog worst!

KOOR

Laat de fakkels feller branden,
laat hen dansen in uw handen,
Dionysos, Bakchos, kom!
Ster die licht geeft als de nacht leeft,
onze wei beeft van uw schijn.
Oude mannen gaan weer dansen,
zij verbannen zorg en pijn
en de grijsheid van hun leeftijd
wordt vergeten, zo bezeten
zijn zij van dit groots festijn.
U dus, Bakchos, licht uw schijn,

leid de dansjeugd tot de dansvreugd
op het dauwrijk bloemenplein.

KOORLEIDER

Laat allen zwijgen en voor ons, het koor, snel uit de weg gaan!
Wie onze taal niet is gewend of wie niet rein van geest is,
wie nooit het heilig muzenfeest gezien heeft of gevierd heeft
en wie de Bakchostaal niet kent, waarin Kratinos²⁷ sterk was,
maar zich in boerentaal verheugt en in misplaatste grollen;
of wie niet sust wanneer men twist, niet goed is voor de burgers
maar ruzies zaait voor eigen winst en stookt voor eigen bestwil;
of wie regeert in oorlogstijd en dan cadeautjes aanneemt
ten koste van een fort of schip; wie doet aan zwarte handel
vanuit Aigina,²⁸ als een soort Thorukion, die geldwolf,
en leerwerk stuurt en zeilcanvas en pek naar Epidauros;
of wie een ander vraagt om geld voor schepen van de vijand;
of wie een Hekate²⁹ bepiest tijdens een zangprocessie;
en al wie als politicus op dichtersloon beknibbelt
omdat hij bij het jaarlijks feest van Bakchos zwaar bespot werd;
aan al diegenen roep ik toe en roep het weer en nog eens
opzij te gaan voor 't mystenkoor. U, doet uw zangen klinken
die bij dit nachtelijk festijn en deze dans behoren!

KOOR

Kom moedig nu in rijen
naar deze bloemvalleien
met voeten luid
en leef u uit
in speelse spotternijen.

(Want ons ontbijt viel aardig mee.)

Kom voort, laat ons een blijde lofzang aan Kore³⁰ wijden
met stemmen luid.

Haar wezen duidt
op nieuwe bloei der tijden.

(Al zegt Thorukion van nee!)

KOORLEIDER

Hef nu een tweede hymne aan ter ere van Demeter,
de koningin die vruchten brengt. Zing haar een god'lijk lied toe.

KOOR

Demeter, machtige godin
van dit festijn! Stem met ons in!
Dit koor, dat u is toegewijd,
bescherm het, dat het zorgenvrij
steeds zingen mag en dansen.
Veel wil ik zingen met een lach
en veel met ernst, de lange dag.
Maak dat ik door mijn spot en spel
tijdens uw feest mij tooien mag
met overwinnaarskransen.

KOORLEIDER

Bezing nu ook de schone god. Roep hem in uw zangen
opdat hij komt als metgezel, dansend in de reidans.

KOOR

O Bakchos, veelgeëerde, die ons eenmaal
de zoete feestzang leerde, wil nu meegaan
naar de godin en spoor ons aan
vol moed de lange weg te gaan!
O Bakchos, dansersvriend, geleid mij!

Ik dans mijn kleren los, sandalen scheuren,
maar ach, daar lach ik om. Wat kan gebeuren?
U leert ons zorgeloos te zijn
tijdens dit zang- en dansfestijn.
O Bakchos, dansersvriend, geleid mij!

Zo-even keek ik even wat naar achter,
ik zag een meisje uit de groep. Zij lachte.
Haar kleed viel dansende opzij
en dansend kwam haar tepel vrij!
O Bakchos, dansersvriend, geleid mij!

XANTHIAS

Ik wil wát graag nu meegaan en met haar
wat dansen gaan en spelen!

DIONYSOS

En ik ook!

KOORLEIDER

Zeg, zullen wij ten slotte
op Archedemos spotten?³¹

KOOR

Eens was Archedemos een sloomling
waar iedereen broertje aan doodging.
Maar nu demagoog
in die hel hier omhoog
kiest iedere schurk hem tot koning.

Ook Kleisthenes is me een mooie,³²
want bij een herdenking van dooien
weeklaagde hij luid:
Sebinos! Mijn bruid!
en ging in zijn achterste vlooiën.

Van Kallias³³ is het vermaard dat
hij altijd wat scheef op zijn paard zat.
Hij streed als soldaat
in leeuwinnengewaad,
omdat hij zo'n vrouwelijke aard had.

Dionysos, die tot nu toe heeft toegekeken, interrumpeert de Koorliederen.

DIONYSOS

Kunt u misschien vertellen...
waar is hier Pluto's woning?
Wij zijn hier pas sinds kort en niet goed thuis.

KOORLEIDER

Loop dan vooral niet verder
en vraag mij ook niet verder.
Want, kijk, u bent er al. Hier is zijn huis.

DIONYSOS

Pak dan je last weer op, slaaf.

XANTHIAS

Wat is dat toch voor lastigs!
't Is 'pak ze, pak ze' net als 'Zeus, o Zeus!'

KOORLEIDER

Betreed nu,
betreed het heilig tempelveld
onder de bloesembomen
en dans en zing, want u bent hier
voor 't goddelijk feest gekomen.

Ik zal dan met de meisjes gaan,
meisjes en vrouwen beide,
waar zij bij heilig fakkellicht
de nacht aan Kore wijden.

KOOR

Kom naar de rozenvelden thans,
naar bloemenrijke weiden;
daar vormen wij
de schoonste rei
al dansend, en de rijke glans
der Muzen zal ons leiden.

Ons allen van het mystenkoor
ons kan de zon verblijden
met eeuwig licht
op ons gericht.
Vroom brengen wij ons leven door
met vriend en vreemde beide.

Dionysos en Xanthias zijn aan de deur gekomen van Pluto's woning. Aiakos,³⁴ die opendoet, ontvangt de pseudo-Herakles weinig vriendelijk.

DIONYSOS

Maar zeg, hoe klop ik op de deur, zeg op!
Hoe kloppen hier de doden op een deur?

XANTHIAS

Nu, treuzel niet, maar bons, als Herakles!
Zijn leeuwenhuid vraagt om een leeuwenhart.

DIONYSOS

Portier!

AIAKOS

Wie daar?

DIONYSOS

De sterke Herakles.

AIAKOS

Jij schelm, schavuit, jij schaamteloze jij!
Gemene algemeen gemeenste schurk!
Jij lokte dus de hond, de Kerberos,
van hier! Jij greep hem in zijn nekvel beet
en roofde hem. En ik had hondenwacht!
Maar wacht je voor die hond. De ketens
van de ademzwarte Styx, het rotsblok van
de bloedbedropen Acheron bewaken je,
de dolle honden van Kokytos' stroom
en dan, Echidna, honderdkoppig beest,
zij zal je lusten! De Tartaarse aal
zal om je longen kronkelen en de drie
Gorgonentreitsters zullen vechten om
je bloed- en darmbevlekte lendenen.³⁵
Ik ga haar roepen in gezwinde pas!

Aiakos af

DIONYSOS

Zeg hé!

XANTHIAS

Wat doet u nu?

DIONYSOS

Ik heb gedaan...

bid tot de godheid!³⁶

XANTHIAS

Dwaas, sta liever op,
voordat een ander u zo ziet.

DIONYSOS

Ik zwijm!

Leg mij een natte spons tegen het hart.

XANTHIAS

Hier dan, kom hier. Waar zit uw hart? O gou-
den goden, zit uw hart zo laag?

DIONYSOS

Het moet

van angst zijn weggezonden in mijn broek.

XANTHIAS

O, allerlafste mens... nee... god!

DIONYSOS

Ik soms?

Ik laf, omdat ik om een sponsje vraag?

Iets wat een lafaard nooit zou doen?

XANTHIAS

Wat dan?

DIONYSOS

Die zou zijn blijven liggen in zijn stank.

Ik sta. Ja zelfs heb ik mij schoongewist.

XANTHIAS

Poseidon! Wat een held.

DIONYSOS

Gewis, bij Zeus!

Was jij niet bang voor zijn bedreigingen
en scheldpartij?

XANTHIAS

Bij Zeus, geen denken aan.

DIONYSOS

Nu dan, als jij zo moedig bent en flink,
word jij dan ik. Hier neem de knots, en hier
de leeuwenhuid, jij met je sterke maag.
Ik zal dan wel bagage-drager zijn.

XANTHIAS

Goed, geef maar snel. Ik moet gehoorzaam zijn.
En kijk dan eens of Xanthiherakles
al net zo laf is als dat hart van u!

DIONYSOS

Nee, nee, je lijkt precies Melites³⁷ schurk.
Komaan, ik neem de pakjes op mijn rug.

Na de slechte ontvangst door Aiakos wordt nu een goede bereid door de dienaress van Persefone. Dionysos en Xanthias hebben echter juist van rol gewisseld.

DIENARES

Bent u het, Herakles? Wees welkom hier.
Persefone heeft van uw komst gehoord
en bakt nu brood en kookt een pan of drie
met erwtensoep en roostert nog een rund
met staart en al en maakt een flensjestaart.
Kom binnen.

XANTHIAS

Dank u, nee...

DIENARES

Apollo! Nee?!

Ik laat u zo niet gaan. Zij heeft voor u
gevogelte geplukt, desserts gestoofd,
en reeds haar zoetste wijntje aangelengd.
Ga met mij mee.

XANTHIAS

Het spijt me...

DIENARES

Geen excuus.

Ik laat u toch niet gaan. Er wacht daar ook een beeldschoon fluitstertje en verder twee of drie danseuses...

XANTHIAS

Wat! Danseuses? Heus?

DIENARES

Ja heus. Als bloemen fris en pas geplukt. Kom binnen toch. De kok zou juist de vis op schalen doen, de tafels zijn gedekt.

XANTHIAS

Ga! Zeg maar dat ik kom, ik, Herakles! En zeg het die danseuses maar het eerst. Hup slaaf, pak op je last en volg je heer!

DIONYSOS

Wacht even jij! Je denkt toch niet dat ik in ernst aan jou dit pak van Herakles heb uitgeleend? Geen grapjes, Xanthias! Jij pakt die zakken op en draagt ze weer.

XANTHIAS

Wat nu? U neemt me toch niet af wat u mij zelf gegeven hebt?

DIONYSOS

Ja, nu meteen.

Doe af die huid.

XANTHIAS

Maar nee, ik klaag u aan, ik zal de goden zeggen...

DIONYSOS

Goden? Wat?

Je denkt toch niet, jij ijdel onverstand, jij nietig slaaf, Alkmene's zoon³⁸ te zijn?

XANTHIAS

Nu goed, bedaar. Pak aan. Maar heb geduld.

Straks komt het uur dat u mij missen zult.

KOOR

Ieder mens die met wat inzicht
en verstand zijn zaakjes inricht
en ervaring heeft op zee,
wendt zijn schip steeds met de steven
naar de goede kant van 't leven
op de stroom der golven mee;
hoeft niet als een beeld eenstandig
stil te staan, maar hij verandert
met de koers van het succes.

Wie zo doet, doet niet onhandig.

Kijk maar naar Theramenes.³⁹

DIONYSOS

Dit is toch te grote dwaasheid
dat mijn slaaf in al zijn slaafsheid
op het zachtste divankleed
danseresjes zou verleiden,
terwijl ik als slaaf ter zijde
alle vuile werkjes deed!
Zou ik schuine moppen maken,
o, dan zou de schurk mij raken
en mij stompen op de mond
en de tanden uit mijn kaken
laten rollen op de grond.

*Dionysos, weer in eigen kostuum, treft het slecht. Er komen twee herbergiersters
naar buiten die indertijd door Herakles slecht behandeld zijn.*

EERSTE HERBERGIERSTER

Zeg Plathane, kom hier. Hier is de schurk
die al eens eerder naar de herberg kwam

en zestien broden opgegeten heeft!

TWEEDE HERBERGIERSTER

Bij Zeus, dat is hem, ja!

XANTHIAS *ter zijde*

O, dit gaat mis!

EERSTE HERBERGIERSTER

En bovendien wel twintig porties vlees
voor tien obool...

XANTHIAS *ter zijde*

Dit loopt op boete uit!

EERSTE HERBERGIERSTER

En bijna al mijn knoflook!

DIONYSOS

Vrouw, je maalt!

Je weet niet wat je zegt.

EERSTE HERBERGIERSTER

En jij dacht niet

dat ik je zou herkennen, nu je die
kothurnen draagt! Ach wat! Ik zei nog niets
van al die vis...

TWEEDE HERBERGIERSTER

En och, de groene kaas!

Bij Zeus, hij at ze op met mand en muis!

EERSTE HERBERGIERSTER

Maar toen ik hem de rekening liet zien
keek hij me woedend aan en loeide hard...

XANTHIAS

Dat klopt precies. Zo doet hij overal.

EERSTE HERBERGIERSTER

...en trok zijn zwaard als een waanzinnige!

TWEEDE HERBERGIERSTER

Bij Zeus, jij stakkerd!

EERSTE HERBERGIERSTER

Wij, van pure angst,

vlogen naar boven langs de zoldertrap.

Toen droop hij af, maar mét ons linnengoed.

XANTHIAS

Ook dat komt vaker voor.

EERSTE HERBERGIERSTER

't Is tijd voor wraak.

Haal snel mijn schutspatroom, roep Kleon hier.⁴⁰

TWEEDE HERBERGIERSTER

En jij Hyperbolos voor mij, wanneer
je hem vinden kunt.

EERSTE HERBERGIERSTER

Wij zullen hem! Slokop!

Hoe graag zou ik de kiezen waarmee hij
mijn eten kauwde stukslaan met een steen.

XANTHIAS

En ik hem storten in het doodsravijn.

TWEEDE HERBERGIERSTER

En ik de keel die al mijn levertjes
heeft doorgeslikt afhakken met een zeis!

EERSTE HERBERGIERSTER

Ik ga naar Kleon. Die zal nog vandaag
de zaak afwickelen met een strafproces.

herbergiersters af

DIONYSOS

Zo waar ik leef, ik hou van Xanthias.

XANTHIAS

Stop. Stop. Ik ken die praat. Ik heb u door!

Ik word niet nog eens Herakles.

DIONYSOS

Ach, Xan-

thiasje-lief!

XANTHIAS

Hoe kan ik nu Alkme-
ne's zoon weer zijn, ik mens en nietig slaaf?

DIONYSOS

Ik weet, je bent gebelgd en dat met recht
en als je mij zou slaan, liet ik dat toe.
Maar draag ze, want ik neem ze niet weer af,
of ik vervloek mijzelf, mijn vrouw, mijn kroost,
en... Archedemos met zijn wateroog!⁴¹

XANTHIAS

Die eed klinkt goed. Ik houd u aan uw woord.

Ze wisselen voor de derde maal van kostuum.

KOOR

Nu u voor de tweede maal het
Herakleskostuum gepaaid hebt,
is het weer opnieuw uw lot
jonge strijdlust op te werpen
en uw monsterblik te scherpen,
steeds gedachtig aan de god
op wie u uzelf doet lijken.
Als u daarvan af zou wijken
en u laf toont en versaagd,
zal het weldra nodig blijken
dat u weer de pakjes draagt.

XANTHIAS

Wat u raadt is niet te laken,
ook ikzelf had deze zaken
reeds in stilte uitgevlact.
Hij zal trouwens toch proberen
weer van kleding te changeren
als dat in zijn kraampje past.
Maar ik zal mijzelf een straffe
onverschrokkenheid verschaffen
en een blik van bitterkruid.
En dat schijnt ook wel te passen,

want de deur maakt een geluid.

Aiakos, die gezegd had terug te komen om 'Herakles' te doen boeten voor zijn vroegere diefstal van de Kerberos, komt nu op met dienaren. Xanthias, weer in Dionysos' kleren, moet het ontgelden.

AIAKOS

Leg snel die hondendief de boeien aan
en doe hem recht.

DIONYSOS *ter zijde*

Dit loopt nog kwalijk af!

XANTHIAS *als Herakles*

Wat? Naar de kraaien jullie! Halt!

AIAKOS

Protest?

Ditylos! Skebluas en Perdikas!⁴²

Hierheen met jullie, breng die man tot rust.

DIONYSOS

Is dit niet erg, dat hij van anderen steelt
en bovendien nog met hen vecht?

AIAKOS

Heel erg!

DIONYSOS

't Is bar en boos.

XANTHIAS

Bij Zeus, ik sterf terstond
als ik hier ooit tevoren ben geweest
en maar een haar van u gestolen heb.
Toch weet ik deze zaak nog goed gemaakt:
hier, neem mijn slaaf, en toets hem.⁴³ Mocht u dan
bewijzen vinden, stel me dan terecht.

AIAKOS

Hoe toets ik hem?

XANTHIAS

Met alles: bind hem vast
aan ladders, aan een strop, geef hem de zweep,
vil hem en folter hem of giet azijn
zijn neusgat in, leg stenen op zijn maag,
maar... sla hem niet met prei of jonge ui.

AIAKOS

Dat klinkt niet slecht. Ik stel een waarborgsom
voor als ik bij het slaan uw slaaf vermink.

XANTHIAS

Welnee, ook zonder dat! Hier neem hem mee.

AIAKOS

We doen het hier. 't Is beter dat hij spreekt
in uw nabijheid. *tot Dionysos*

Leg die pakken af
en dien geen leugens op!

DIONYSOS

Nee, ik verbied
dat iemand mij gaat toetsen. Mij, een god!
Zo niet... uw eigen schuld!

AIAKOS

Wat zeg je nu?

DIONYSOS

Dat ik een god ben, Dionysos, zoon van Zeus.
En hij een slaaf!

AIAKOS

Zeg, hoort u?

XANTHIAS

Ja,
en des te meer verdient hij met de zweep.
Als hij een god is, voelt hij dat ook niet.

DIONYSOS

Maar jij beweert toch ook een god te zijn?
Laat hij dan jou slaan evengoed als mij.

XANTHIAS

Je hebt gelijk. *tot Aiakos*

Wie u het eerst van ons
hoort jammeren of om een blauwe plek
hoort kreunen is geen god. Dat staat dan vast.

AIAKOS

U bent waarachtig wel een edel mens
die op de waarheid afgaat. Kleed u uit!

XANTHIAS

Hoe toetst u ons rechtvaardig?

AIAKOS

Heel gewoon,
ik sla u om de beurt.

XANTHIAS

Dat lijkt mij best.

AIAKOS

Hier dan!

XANTHIAS

En let eens op of ik verroer.

AIAKOS

Ik sloeg u al.

XANTHIAS

Nee toch!

AIAKOS

Het lijkt van niet.

Dan zal ik hem eens slaan.

DIONYSOS

Nu, komt u nog?

AIAKOS

Ik sloeg allang.

DIONYSOS

Wat? Heb ik dan gekikt?

AIAKOS

Niet dat ik weet. Dan hij maar weer een keer.

XANTHIAS

Nu vlug dan. Ai ai ai!

AIAKOS

Wat ai ai ai?

Deed ik u pijn?

XANTHIAS

O nee, maar ik bedacht
dat straks het Heraklesfestijn weer komt.

AIAKOS

Godvruchtig mens! Ik ga weer af op hem...

DIONYSOS

Ola!

AIAKOS

Ola?

DIONYSOS

Ik zie daar ruiters gaan.

AIAKOS

Wat huil je dan?

DIONYSOS

Omdat ik... eh... uien ruik.

AIAKOS

En verder niets?

DIONYSOS

Wat zou er verder zijn?

AIAKOS

Dan moet ik maar weer naar die ander terug.

XANTHIAS

Au, au!

AIAKOS

Wat is 't?

XANTHIAS *wijst op zijn voet*

Een stekel, trek eruit!

AIAKOS

Wat moet ik nu? Nog maar een keer op hem.

DIONYSOS

Aah... 'pollo, Delos' god en Peitho's heer!'

XANTHIAS

Hij kreunde, hoorde u?

DIONYSOS

Welnee, ik zei
een regel van Hipponax⁴⁴ bij mijzelf.

XANTHIAS

Zo lukt het niet. U moet zijn heupen slaan.

AIAKOS

Nee, Zeus, keer mij de buik maar liever toe.

DIONYSOS

Po... seidon!

XANTHIAS

Ja, hij kermt.

DIONYSOS

... 'die diep in zee
Aigeos' kaap en wateren beheerst'.

AIAKOS

Demeter nee, ik kan niet zien wie van
u beiden god is. Maar treed binnen hier.

De heerser zelf zal het wel weten en
Persefone, die zelf ook goden zijn.

DIONYSOS

Da's waar. Toch had ik graag dat u voortaan
zoiets bedenkt alvorens mij te slaan.

Allen gaan naar binnen.

*Intermezzo – parabasis – van het koor*⁴⁵

KOOR

Muze, treed toe tot de heilige koren
en deel in de vreugd van het lied dat ik zing.
Zie deze massa's van mensen hier zitten:
duizenden-wijzen-verzameling.

Heel wat wijzer dan Kleofon⁴⁶
op wiens dubbeltalige tong
'n Thrakische zwaluw zit te kwaken
in buitenissige vogeltjestaal,
en hij klaagt als een nachtegaal
dat hij het niet meer lang zal maken
zelfs als straks de stemmen staken.

KOORLEIDER

't Is het heilig koor een voorrecht
om wat goed is voor de stad
aan te wijzen en te prijzen.
Daarom pleiten wij nu eerst
voor gelijkheid van de burgers
en voor vrijheid zonder angst.
Ook als iemand heeft gezondigd
in de greep van Frynichos⁴⁷
vind ik, dat het zo moet worden
dat die glibberaars van toen
schuldgevoelens van zich werpen
en verlost zijn van hun fout.
Verder meen ik dat eenieder
recht mag hebben op respect.
't Is een schande dat de slaven
die één zeeslag leverden
dadelijk Plataiërs⁴⁸ werden

en nu slavenmeesters zijn.
Hiermee wil ik niet beweren
dat ik dit niet prachtig vind,
nee, ik prijs het, want u deed er
voor uw doen verstandig mee.
Maar dan moet u ook aan and'ren
die met u zo menigmaal
vochten, evenals hun vaders,
en familie van u zijn,
deze ene fout vergeven,
aan eenieder die dat vraagt.
Daarom, laat uw toorn wat zakken,
u die wijs bent van natuur;
laten wij spontaan van allen,
wie maar met ons vecht op zee,
vrienden maken en gelijken,
burgers van één groot gezin!
Als wij hiervoor nog te trots zijn
en te arrogant van geest,
juist terwijl de stad nog wiebelt
op een zee van deiningen,
zal men later van ons zeggen
dat wij sufferds zijn geweest!

KOOR

Als ik wat inzicht heb in het leven
van iemand die werkt aan zijn ondergang,
zeg ik u dit: dat Kleigenes⁴⁹ klein en
een lastige aap is, maar niet meer voor lang.
Hij, die armzalige zwembadman,
koning der koningen over het zand,
dat hij roert met sintels en assen
tot een akelig zeepsurrogaat.
Maar hij is bang, want hij loopt op straat
nooit zonder stok en met schichtige passen,

angstig dat iemand hem af zal jassen!

KOORLEIDER

Vaak al meenden wij te merken

dat in deze stad van ons

de verdienstelijke burgers

even slecht behandeld zijn

als men met de oude munten

en het nieuwe goudgeld deed.

Want het geld, dat onvervalst is

en het allermooiste is

naar het lijkt, van alle soorten,

hier in Griekenland, maar ook

overal in and're landen;

dat terecht geslagen is

– wat niet geldt voor and're munten! –

en dat zuiver is van klank,

wel, dat geld is niet in omloop.

Wel dat laffe kopergeld,

dat pas gist'ren of eergist'ren

hoogst onkundig werd gemunt.

Ook de burgers die van huis uit,

naar wij weten, edel zijn

en verstandig en rechtvaardig

en van goede naam en faam,

grootgebracht in worstelscholen,

in de kunst goed onderricht,

deze willen wij niet hebben,

maar de namaakburgers wel,

vreemde snuiters, koperkoppen,

laag van afkomst en van hart,

pasgekomen infiltranten,

die de stad in vroeger tijd

nog niet eens als officiële

zondebokken had gebruikt.⁵⁰

Jullie dwazen, maak vandaag nog
 een verandering hierin:
neem in dienst wie u van dienst zijn.
 Want, wanneer u daarin slaagt
is dat eervol. Mocht u falen,
 dan zal ied're wijze geest
menen dat die schade pijnlijk,
 maar niet schand'lijk is geweest.

*Tijdens het optreden van het koor heeft men binnen Dionysos en Xanthias
getoetst. Dionysos bleek inderdaad een god te zijn. Xanthias komt nu naar buiten
met een andere slaaf.*

SLAAF

Nou, bij de hulp van Zeus, die heer van jou
lijkt mij een edel mens.

XANTHIAS

Waarom ook niet?

't Is alles drank en wijven wat hij denkt!

SLAAF

Hij sloeg niet eens, terwijl bewezen werd
dat jij, een slaaf, zei dat je meester was!

XANTHIAS

Dan had hij wat gevoeld!

SLAAF

Goed zo. Jij hebt
het ware slavenhart. Ik mag dat graag.

XANTHIAS

Mag jij dat graag?

SLAAF

Ik voel mij hoogst voldaan
wanneer ik rodd'len kan over mijn heer.

XANTHIAS

En als je roddelpottend met een fiks
pak slaag wordt weggeschopt?

SLAAF

Dat vind ik leuk.

XANTHIAS

En als je te veel neust?

SLAAF

Het allerleukst!

XANTHIAS

O rasbeschermer Zeus! En als je bij
je meesters luistervinkt?

SLAAF

Dat maakt me sta-
pelgek.

XANTHIAS

...en dan naar buiten klap?

SLAAF

Nou ja,
bij Zeus, bij zoiets barst ik van plezier.

XANTHIAS

Apollo, geef me dan je rechterhand,
laat mij je kussen, kus mij ook en zeg
bij Zeus, die onze Zweepgod is...
Wat is dat binnen voor rumoer en luid
geschreeuw?

SLAAF

Euripides en Aischylos.

XANTHIAS

O zo.

SLAAF

Er is een groot, een groot gedoe
onder de doden. Een heel grote twist.

XANTHIAS

Waarom?

SLAAF

Het is een vaste regel hier
dat wie een schone kunst beoefent en
de beste kunstenaar is in zijn soort
gratis mag eten in het Prytane⁵¹
en op een stoel naast Pluto...

XANTHIAS

Ja, dat weet
ik wel.

SLAAF

...tot er één komt die in de kunst
nog knapper is. Dan moet hij van zijn plaats.

XANTHIAS

Maar waarom heeft dat Aischylos verstoord?

SLAAF

Hij had de erecoel voor het toneel,
als beste in die kunst.

XANTHIAS

En wie dan nu?

SLAAF

Wel, toen Euripides hier kwam, liet hij
zijn kunsten zien aan klerendieven, zak-
kenrollers, vaderdoders, dieven en
die hele Hadestroep. Ze werden wild
door al zijn paradoxen en zijn trucs
en draaiingen, en vonden hem het best.
Hij, trots, deed daad'lijk aanspraak op de stoel
waar Aischylos op zat.

XANTHIAS

En werd niet weg-
gekogeld?

SLAAF

O welnee. Het volk riep luid
dat men een wedstrijd houden moest van wie
de beste is.

XANTHIAS

Dat volk van boeven?

SLAAF

Ja,
een hels geschreeuw.

XANTHIAS

Kreeg Aischylos geen hulp?

SLAAF

Er is hier weinig goeds. *wijst op de zaal*
't Is net als daar.

XANTHIAS

En wat denkt Pluto nu te doen?

SLAAF

Op staan-
de voet een wedstrijd houden en een test
van wat ze kunnen.

XANTHIAS

Maar hoe komt het dat
niet Sofokles ook meedingt naar de stoel?

SLAAF

Bij Zeus, hij nooit! Hij kuste Aischylos
toen hij hier kwam en schudde hem de hand
en Aischylos stond hem een hoekje af.
Nu wil hij wel, net als Kleidernides,⁵²
invaller spelen: wint straks Aischylos
dan houdt ook hij zijn hoekje. Wint die niet,
dan gaat hij strijden met Euripides.

XANTHIAS

Het gaat dus heus gebeuren?

SLAAF

Ja, meteen.

Zelfs hier, op deze plek, voert men de strijd.
Ze gaan de dichtkunst wegen per talent...

XANTHIAS

Hoe dan? Tragedie wegen als een dier?

SLAAF

...en liniaals gebruiken en een let-
termaat en bouwpatronen...

XANTHIAS

Bouwt men dan?

SLAAF

...en passers en driehoeken. Want Euripides zegt dat hij woord voor woord de dichtkunst weegt.

XANTHIAS

Da's niets voor Aischylos, lijkt mij.

SLAAF

Hij keek dan ook zo donker als een stier.

XANTHIAS

Wie is de rechter?

SLAAF

Dat was nog een punt.

Zij beiden vonden niemand wijs genoeg.

Want Aischylos mag de Atheners niet...

XANTHIAS

Misschien omdat hij er veel schurken kent...

SLAAF

En verder ook, zegt hij, is men te dom om dichters te begrijpen. En toen zijn ze naar jouw heer gestapt. Die kent de kunst.

Maar kom nu mee, want slaven lijden pijn wanneer hun meesters zenuwachtig zijn.

slaven af

Aischylos en Euripides komen op om de dichterstweekamp te beginnen; Dionysos is scheidsrechter.

KOOR

Ach, in wat hevige toorn zal de donderdichter verstikken
als hij zijn tegenpartij de praatzieke tanden ziet likken.
Zeker zullen zijn ogen in lichterlaaie
helwoedend draaien.

Dan volgt het flitsend toernooi van helmboswuivende leuzen,
woorden splinteren rond. De ene, de minutieuze,
zal tegen hem, wiens verzen hoogvoetig schrijden,
fel moeten strijden.

Wapperen zal om zijn hoofd een bos van welige krullen
en met rimpels dreigend gefronst begint hij te brullen
spijkerdichte en sloopshoutgeurende zinnen,
briesend vanbinnen.

Kronkelend tegen hem in de mondvolle tong van de ander,
glad in de woordproeverij en nijdig likkend de tanden.
Heel die hijgende aanval zal hij tot scherven
kloven en kerven.

EURIPIDES

Bepaat mij niet. Ik sta de stoel niet af.
Ik ben een groter kunstenaar dan hij.

DIONYSOS

Wat zwijgt u, Aischylos? U hoort hem toch?

EURIPIDES

Hij zwijgt hooghartig, zoals ook zo vaak
in zijn tragedies iemand dreigend zwijgt.

DIONYSOS

Pas op uw woord! Trek niet te scherp van leer.

EURIPIDES

Ik ken hem en ik heb hem door sinds lang,
die übermenschendichter, trotsbespraakt
met teugelloze beugelloze mond,
die babbelvremde bombastbundelaar!

AISCHYLOS

Is 't heus, jij spruitje van een groentegod?⁵³
En dat zeg jij, onzinverzamelaar,
bedelaarsdichter, voddenmakelaar?
Het zal je spijten!

DIONYSOS

Stop toch, Aischylos!
verhit uw kwaad gemoed niet al te zeer.

AISCHYLOS

Niet voor ik duidelijk heb aangetoond
wat voor lamlendig hinkpoët⁵⁴ hij is!

DIONYSOS

Slaven, een lam! Breng snel het zwarte lam!⁵⁵
Een woordorkaan barst strakjes op ons los!

AISCHYLOS

Naäper van Kretenzische muziek,⁵⁶
jij die je kunsten met incest doorspekt!

DIONYSOS

Kalmeer nu toch, geëerde Aischylos!
Arme Euripides, ontloop de bui!
Als u verstandig bent, verdwijnt u gauw
voordat hij met een hoofdwerkwoord van drift
uw hoofd verbrijzelt en uw werken kraakt.
U, Aischylos, moet niet zo kwaad, maar kalm
een aanval doen of afslaan. 't Past toch niet
dat dichters kijven als een bakkerswif.
U staat te zieden als een eik in brand.

EURIPIDES

Nee, ik onttrek mij niet. Ik sta bereid
te bijten. Hij mag eerst, als hij dat wil,
mijn dialoog, mijn koorzang, heel mijn kunst,
hij mag ze bijten. Bijt in Aiolos,
Meleager, Peleus, zelfs in Telefos!⁵⁷

DIONYSOS

Wat wilt u hiermee aan? Spreek, Aischylos.

AISCHYLOS

Ik wil niet vechten liever. Nee, niet hier.
De strijd is immers niet gelijk.

DIONYSOS

Hoezo?

AISCHYLOS

Mijn dichtkunst ging met mij niet naar het graf
maar die van hem stierf mee. Hij heeft hem hier
dus bij zich. Maar vooruit... als u het wilt...

DIONYSOS

Welaan, breng dan de wierook aan en vuur.
Ik wil nog bidden voor ik deze strijd
in spitsheid op mijn best beslissen moet.
Zingt u de Muzen eerst een hymne toe.

KOOR

Dochters van Zeus, o Muzen negen,
ziet u het spitse, taalscherpe brein
van twee vechtende woordstrategen?
Straks als zij tegen
elkaar geslepen
met listen en knepen
twistende zijn,
kom dan zien hoe hun krachtig spreken
oververvaarlijk los kan breken
in verzenregens en woordvenijn.
Kom, o heilige Muzen negen,
groot zal de strijd in de wijsheid zijn!

DIONYSOS

Bidt u nu ook, voor u uw verzen zegt.

AISCHYLOS

Godin Demeter, voedster van mijn geest,
laat mij uw mystendiensten waardig zijn.

DIONYSOS

En u? Neem wierook en bid ook.

EURIPIDES

Nee dank,

ik bid tot andere goden dan u kent.

DIONYSOS

Uw eigen goden? Soms een nieuwe druk?

EURIPIDES

Zeer juist.

DIONYSOS

Wel, roep die van uzelf dan aan.

EURIPIDES

O Ether, voedsel mijn! O Tongerad!

O scherp Verstand! O Neusgat fijn van reuk!⁵⁸

Laat mij zijn woordenaanval goed verslaan!

KOOR

Wij zijn nieuwsgierig om te weten
van twee kundige poëten
welke weg van bitterheden
zij betreden.

Want hun tong is scherp geslepen,
sterk hun hart en niet benepen
en hun denken goed gezond.
Men kan redelijk voorspellen
dat de een iets kan vertellen
wat subtiel is afgerond,
en de ander worteltrekkend
met zijn taal omspringt, schuimbekkend

en met rollers in de mond.

KOORLEIDER

Nu moet u snel uw woordje doen,
maar zorg dat u slechts dát zegt,
wat spits is en niet afgezaagd,
iets wat geen mens zou zeggen.

EURIPIDES

Wel, wat mijzelf betreft en wat
mijn dichterschap betekent,
wil ik bewaren voor het eind.
Eerst wil ik duid'lijk tonen
wat voor verwaten schurk hij is
en hoe hij zijn publiek, dat
was opgevoed met Frynichos,⁵⁹
de sufferds, bij de neus nam.
Want altijd liet hij één figuur
neerzitten in een rouwkleed,
Achilles soms, of Niobe,
– men zag hen nooit van voren! –
een echte tragische figuur,
die nooit een kik liet horen.

DIONYSOS

Bij Zeus, 't is waar!

EURIPIDES

Dan hief het koor
een ketting aan van zangen,
vier series koorlied na elkaar.
Maar die figuur bleef zwijgen.

DIONYSOS

Toch hield ik van dat zwijgen wel.
Ik mocht het heel wat liever
dan al die zwetsers van vandaag.

EURIPIDES

Dat spreekt vanzelf, omdat u
er niets van weet.

DIONYSOS

Dat zal dan wel,

Maar waarom deed hij zó dan?

EURIPIDES

Uit epateer-zucht: het publiek

bleef nu vol spanning wachten

of Niobe iets zeggen zou,

terwijl het drama doorging.

DIONYSOS

De grote schurk! Wat heb ik mij

dan dikwijls laten nemen!

tot Aischylos

Wat rekt u zich en kijkt u kwaad?

EURIPIDES

Omdat ik hem ontmasker.

Vervolgens, na die nonsenstaal

en op de helft van 't drama,

sprak Niobe twaalf woorden uit,

twaalf grote koeienwoorden,

met woeste blik en horens op,

vreeslijke griezelwoorden

en onbekend bij het publiek.

AISCHYLOS

Wat een ellende!

DIONYSOS

Stil toch!

EURIPIDES

Een helder woord zei hij niet één...

DIONYSOS

Knars niet zo met uw tanden!

EURIPIDES

Niets dan Skamanders, grachtenwerk,

en schilden met het beeld van
de bronzen arendgriffioen,
hoogopgetuigde woorden,
die men niet makkelijk begreep.

DIONYSOS

Ja, bij de goden, vroeger
ben ik wel eens een hele nacht
wakker geweest, omdat ik
mij afvroeg wat voor vogeltje
de gele paardenhaan was.

AISCHYLOS

Die stond gebeeldhouwd op een schip,
jij slimmerik, als boegbeeld!

DIONYSOS

En ik die aan Eryxis⁶⁰ dacht
met al zijn gele haren!

EURIPIDES

Maar wat dan nog? Wie schrijft er nu
een stuk met paardenhanen?

AISCHYLOS

En jij, jij godenvijand zelfs,
vertel eens, wat dicht jij dan?

EURIPIDES

Geen paardenhanen zoals jij,
bij Zeus, geen hertenbokken,
zoals men wel ziet afgebeeld
op Perzische tapijten.

Nee, dadelijk toen ik jou verving
in deze kunst van dichten,
die zwol van opgedikte taal
en overladen zinnen,
liet ik haar eerst vermageren
en deed de dikke slinken
met lichte kost en wandelwerk

en witte wonderolie
en met een dosis inktgezwam
van uitgezeefd papierblad.

DIONYSOS

Vervolgens gaf Kefisofon⁶¹
een extra lepel treurzang.

EURIPIDES

Nooit schreef ik zomaar woorden op,
nooit ving ik aan met onzin,
maar wie het eerst tevoorschijn kwam,
noemde meteen van 't drama
de oorsprong op.

DIONYSOS

Als hij maar niet
uw eigen oorsprong noemde!

EURIPIDES

Vanaf dat eerste ogenblik
gaf ik elk ding zijn functie:
bij mij kwam ook de vrouw aan 't woord
en evenzeer de slaven
als slavenmeesters, meisjes ook
en soms zelfs oude vrouwen.

DIONYSOS

Maar kreeg u dan de doodstraf niet
voor zo veel durf?

EURIPIDES

Apollo!

Ik deed het toch als democraat!

DIONYSOS

Stil! Zeg dat niet, mijn beste,
dat is nu niet uw sterkste punt
om in gesprek te brengen.⁶²

EURIPIDES

Punt twee: ik leerde het publiek

te praten.

AISCHYLOS

Ja, dat deed je!

Was jij maar vóór die praterij,

zelf middendoor gebarsten!

EURIPIDES

Ik wees op lettermaatgebruik

en verzenhoekformaties,

leerde hun denken, zien, verstaan,

voorkeur voor trucs en kunstjes,

en rampen te voorspellen en

alwijs te zijn.

AISCHYLOS

Alwijs ja!

EURIPIDES

Ik gaf een huiselijke sfeer,

waarin wij dagelijks leven,

op risico van hun kritiek:

zij kennen al die dingen

en controleerden wat ik schreef.

Maar nooit deed ik aan bombast

met woorden ver van elk begrip.

Ik heb hen nooit verbijsterd

door die of die te duiden als

een 'rinkeloogklepruiter'!

Wie leerling is van hem of mij- –

da's goed te onderscheiden:

van hem Formisios en ook

Megainetes, die pechbaas,

trompetgewapend snorrenvolk

en pijnboommensentrekkers.⁶³

Maar ik heb Kleitofon en ook

Theramenes,⁶⁴ de knappe.

DIONYSOS

Theramenes? Een kundig man
en goed voor alle zaken.
Zo'n man die, als hij zorgen heeft,
of groot gevaar ziet dreigen,
toch altijd, als bij ganzenbord,
de pot en nooit de put krijgt.

EURIPIDES

Zo heb ik het geëerd publiek
gebracht tot betere denktechniek,
omdat ik in mijn werken pleit
voor overleg en redelijkheid
zodat men nu op elk gebied,
de dingen snapt en snel doorziet
en beter huishoudt dan men -hield,
omdat men denkt aan 'hoe' en 'wat'
en 'waar is dit' en 'wie heeft dat'.

DIONYSOS

Ja, bij de goden! 't Is me wat!
Elke Athener in de stad
komt thuis, kijkt achter deur en slot
en scheldt: 'Waar is mijn inmaakpot?'
'Wie heeft het staartje van mijn sprot
op zitten eten?' 'En die schaal
van vorig jaar, is die kapot?'
'En alle ui die 'k gist'ren had!'
'En mijn olijf!' 'Het is me wat!'
En vroeger? Vroeger oliedom,
als mammazoontjes mondjesstom
zaten zij duf als schapen
te slapen.

KOOR

'U hoort dit, edele Achilles?'⁶⁵
Antwoord nu, alwat uw wil is.
Zorg alleen dat niet uw kwaadheid

uit de baan rijdt.

Want hij heeft u zwaar beschuldigd.
Spreek nu terug, maar blijf geduldig,
edel mens, en toom uw woord.
Haal de zeilen, als u kunt, en
reef ze tot hun verste punten
en ga zachtjes, zachtjes voort,
steeds iets sneller, tot een luwe
rechte wind u aan komt duwen
en u tot de aanval spoort.

KOORLEIDER

U thans, die 't eerst in Hellas' land
uw woorden bouwde als torens
tot sier van 't tragisch taalgebruik,
zet open uw fonteinen.

AISCHYLOS

Ik barst van woede om dit duel,
mijn maag protesteert, omdat ik
hem moet pareren. Toch zal ik het doen,
hij zal mij niets verwijten.
Kom, zeg mij maar eens, waar is het om
als men een dichter bewondert?

EURIPIDES

Wel, om zijn kunst en zijn moraal
en ook omdat hij de burgers
verbeteren kan.

AISCHYLOS

Nee! Meen je dat heus?
Als jij dat nu eens niet deed?
Heb jij hen niet van goed en braaf
tot het uiterste bedorven?
Wat denk je dat daar voor straf op staat?

DIONYSOS

De doodstraf. Vraag hem dat niet.

AISCHYLOS

Besef eens wat een goed publiek

ik hem heb afgeleverd:

zo edel, hoger dan hoogstaand volk,

geen laat-maar-waaien-burgers,

geen praatjesverkopers zoals nu,

geen schurken en geen geboefte;

zij waren bezeten van lans en speer

en witbewapperde helmen

en van vizier en scheenbeenplaat;

hun moed was zevenverdubbeld!

EURIPIDES

Daar is hij weer met zijn helmenlawaai!

Hij wil mij weer verstommen.

Maar zeg mij eens, wat heb je gedaan

om hen zo edel te maken?

DIONYSOS

Spreek Aischylos, blijf niet zo trots

je kwade verachting tonen.

AISCHYLOS

Ik maakte één stuk vol strijd.

EURIPIDES

Welk stuk?

AISCHYLOS

De Zeven tegen Thebe.

En iedereen die dat stuk zag,

kreeg lust om hard te gaan vechten.

DIONYSOS

Dat was nu juist een kwalijke zet:

u maakte de Thebanen

veel dapperder op het oorlogsveld;

dat is op zich al strafbaar.

AISCHYLOS

Het was voor jullie dat ik het schreef,
maar jullie wilden wat anders.

Vervolgens bracht ik *De Perzen* uit.
Ik leerde de mensen verlangen

altijd hun vijand te verslaan.
Ik deed er schitterend werk mee.

DIONYSOS

Wat was ik verrukt, dat weet ik nog,
bij de klacht om de dode Darios:
het koor sloeg terstond de handen ineen
en klaagde: iauoi, iauoi!

AISCHYLOS

Wel, dit is het soort waar een dichter van dicht.
Want zie maar eens, wat een invloed
de nobele dichters hebben gehad,
al in de eerste begintijd.

Want Orfeus gaf de mysteriën aan
en hield ons af van het doden,
Musaios schreef hoe men ziekten bestrijdt
en leerde ons de orakels,
Hesiodos dichtte van werken op land,
het oogsten en zaaien. Homeros,
zo'n goddelijk dichter, werd die niet beroemd
door heel veel nuttigs te dichten:
gevechtsofstelling en moed in de strijd
en wapens?

DIONYSOS

Toch hielp dat weinig
bij Pantakles,⁶⁶ die onnozele hals:
onlangs nog bij een parade
had hij zijn helm reeds vast om de kin
en dacht toen pas aan zijn helmbos!

AISCHYLOS

Maar velen ook leerden de deugd van hem,

als Lamachos,⁶⁷ dappere strijder.
Ikzelf dacht ook aan Homeros, steeds
wanneer ik de vele deugden
van Patroklos, van Teuker beschreef,
van helden. Ik dwong de Atheners
zich op te rekken met fiere borst,
zodra het sein tot de strijd klinkt.
En niet, bij Zeus, niet dichtte ik van
lichtzinnige vrouwen als Faidra⁶⁸
of Stheneboia, en iedereen weet:
nooit liet ik een vrouw verliefd zijn!

EURIPIDES

Welnee, bij Zeus, Afrodite bij jou
was nergens!

AISCHYLOS

En zal er ook nooit zijn!
Maar wél bij jou en die mensen van jou.
Zij was er altijd en immer,
zodat ze jouzelf ten val heeft gebracht.

DIONYSOS

Bij Zeus, daar heeft hij gelijk in.
Want wat u van andermans vrouwen beschreef,
dat kreeg u zelf te verduren.⁶⁹

EURIPIDES

Zeg schurk, wat voor schade deed ik de stad
met mijn Stheneboia-figuren?

AISCHYLOS

Doordat je de edele vrouwen van heel
wat edele mannen verleidde
tot oneer en tot het drinken van gif
door jouw Bellerofonnades!⁷⁰

EURIPIDES

En is het dan soms de waarheid niet
zoals ik van Faidra dichtte?

AISCHYLOS

Bij Zeus, dat wel. Maar een dichter behoort

het slechte juist te verzwijgen

en niet te brengen in 't openbaar.

Want kleinere kinderen worden

wel opgevoed door hun pedagoog,

maar oudere jeugd door dichters!

Het is onze plicht een voorbeeld te zijn.

EURIPIDES

En jij, die hoog als Parnassos,

of Lykabetos⁷¹ je woorden verheft,

is dat het goede beschrijven?

En spreek jij soms zoals mensen dat doen?

AISCHYLOS

Nee, domoor, maar het is nodig

de taal te verheffen naarmate men spreekt

van hoogverheven ideeën.

Zo is het waarschijnlijk dat halfgoden ook

veel grotere woorden gebruiken,

want ook hun kleren zijn veel meer waard

en deftiger dan de onze.

Wat ik tot een hoog niveau heb gebracht,

trok jij weer omlaag.

EURIPIDES

En hoe dan?

AISCHYLOS

Doordat je de mensen van koninklijk bloed

in voden kleepte, opdat zij

ellendige stumpers schenen te zijn.

EURIPIDES

Nu, wat is daarvan het nadeel?

AISCHYLOS

Dat nu geen enkele rijkaard meer

een oorlogsschip⁷² wenst te bemannen

maar zich omhullend met vodden en zo

luid jammert dat hij geen geld heeft.

DIONYSOS

Demeter! 't Is waar! Maar dan draagt hij wel

een dik wollen chiton eronder!

En als hij zijn spelletje heeft gespeeld,

verschijnt hij ter markt en koopt paling!

AISCHYLOS

Vervolgens gaf je de mensen een smaak

voor kletspraat en ijdele woorden

waarmee je het worstelsterrein hebt ontvolkt,

want nu verslijten de knapen

hun broeken en billen met ijdele praat.

Ook leerden sindsdien de matrozen

te sputteren tegen de scheepsadmiraals.

In mijn tijd, toen ik daarginds was,

toen riepen zij niets, alleen om hun brood,

en schreeuwden van 'hupsakee, toe maar!'

DIONYSOS

Apollo, ja heus, en lieten een wind

op het hoofd van de roeiers beneden,

of poepten waar iemand te eten zat

en stalen andermans kleren!

Nu spreken zij tegen en roeien niet,

maar drijven wat hierheen en daarheen.

AISCHYLOS

Aan welke rampen heeft hij geen deel?

Bracht hij niet de voedster op het toneel

en vrouwen die baren op heilig terrein

of minnares van hun broeders zijn

of zeggen dat leven het leven niet is?

Door hem is de stad een verdoemenis

vol minderwaardig lettergebroed

en praatjesverkopers met apensnoet

en niemand draagt meer de heilige gloed,
men weet niet meer goed
hoe dat moet!

DIONYSOS

Bij Zeus, ja ja. Ik stierf van de lach
laatst, toen ik een miezerig mannetje zag
bij het fakkellopen, dat bijna bezweek,
heel bleek, heel week, zijn adem van streek,
en heel achteraan. Het volk langs de baan
stond klaar bij de poort en begon hem te slaan:
zijn heupen, zijn billen, zijn broek,
met kletsende handen. Hij, wit als een doek,
liet winden van angst, maar doofde zijn vuur
en vluchtte en werd
weer obscuur.

KOOR

Groot is de strijd en groots het gebeuren,
heet de gevechten die komen gaan;
moeilijk ook om de strijd te keuren.
Want de één zal attaqueren,
maar de ander zal zich weren,
draait, en valt op zijn beurt aan.
Wil de strijd wat variëren:
vele wegen zijn te speuren
waar uw aanval langs kan gaan.
Wat u maar wilt debatteren,
zeg het, grijp het, ga verscheuren
alles wat heeft afgedaan.
Tracht iets nuttigs te beweren,
iets subtiels. Durf het maar aan!

En mocht u bang zijn dat zij die kijken,
door een soort van onwetendheid,

ontoegankelijk zouden blijken
voor uw spitse geestigheden,
vrees dan niet. Dat is verleden:
ieder mens van deze tijd
heeft een boek om in te kijken
naar wat goed is, en zij deden
trouwens al zo vaak aan strijd.
Krachtig in verstand en rede
konden zij een peil bereiken
van een scherpe kwaliteit.
Zeg dus alles, wil niet wijken,
het publiek is voorbereid!

EURIPIDES

Welaan, ik werp mij graag op zijn proloog,
begin van ieder drama. Zo ook nu
ga ik hem hierin toetsen op zijn kunst.
Zijn exposities blijven altijd vaag.

DIONYSOS

In welk stuk vindt u dat?

EURIPIDES

O, bij zo veel.

Citeer maar eerst die van de Orestie.⁷³

DIONYSOS

Nu, zwijg dan ieder. Aischylos, citeer.

AISCHYLOS

‘O Hermes, dodengod, en vaders hulp,
red mij, ik bid u, wees mijn bondgenoot.
Ik kom weer thuis en keer weer in mijn land.’

DIONYSOS

Wel? Ziet u hier een fout in?

EURIPIDES

Meer dan twaalf.

DIONYSOS

Nee! Dit zijn net drie verzen bij elkaar!

EURIPIDES

Maar ieder vers telt zeker twintig fout.

DIONYSOS

Ssst Aischylos, wees stil. Straks komt hij nog met veel meer verzen aan dan deze drie.

AISCHYLOS

Ik stil voor hem!

DIONYSOS

Ja, als u luisteren wilt.

EURIPIDES

Zijn eerste vers mislukt al hemelhoog.

AISCHYLOS

Je weet niet wat je zegt!

EURIPIDES

Nu goed, dan niet.

AISCHYLOS

Nou... waar mislukt het?

EURIPIDES

Zeg het nog eens op.

AISCHYLOS

‘O Hermes, dodengod, en vaders hulp...’

EURIPIDES

En zegt Orestes dit niet op het graf van zijn vermoorde vader?

AISCHYLOS

Wat dan nog?

EURIPIDES

Hoe kan hij, als zijn vader werd vermoord met slinkse listen door zijn eigen vrouw, van Hermes spreken als zijn vaders hulp?

AISCHYLOS

Niet Hermes zo, maar Hermes dodengod, bewaker van de doden. Vader Zeus gaf hem die macht. Hij helpt zijn vader dus.

EURIPIDES

Dan is de fout nog groter dan ik dacht.

Als hij een vaderlijk bewaker is...

DIONYSOS

Lijkt hij bewaker van een vader-lijk.

AISCHYLOS

Bah, Dionysos, wat een flauwe wijn!

DIONYSOS

Het volgend vers. *tot het koor* U neemt de schade op.

AISCHYLOS

‘Red mij, ik bid u, wees mijn bondgenoot,
ik kom weer thuis en keer weer in mijn land.’

EURIPIDES

De wijze Aischylos herhaalt zichzelf.

AISCHYLOS

Herhaalt?

EURIPIDES

Ja, hoor maar eens, als ik het zeg.

‘Ik kom weer thuis,’ zegt hij, en ‘ik keer weer.’

Thuiskomen is gelijk aan ik keer weer.

DIONYSOS

Ja, net als iemand die zijn buurman vraagt:

leen mij je broodplank of een plank voor brood.

AISCHYLOS

Dat staat er helemaal niet, kletsmajoor.

Niet zoals dat. Het vers klopt als een kruik.

EURIPIDES

Hoe dan? Verklaar dan nader wat je schrijft.

AISCHYLOS

Wie zelf een eigen huis heeft, komt naar huis,
maar als daarbij staat ‘en hij keerde weer’
is hij een balling. Dat is duidelijk.

DIONYSOS

Goed, bij Apollo! Niet, Euripides?

EURIPIDES

Orestes keerde lang niet duidelijk.
Hij keerde in 't geheim, zonder verlof.

DIONYSOS

Dat klinkt ook goed. Alleen, ik snap het niet.

EURIPIDES

Een volgend vers dan maar.

DIONYSOS

Ja, Aischylos,
ga snel maar door. U telt de fouten weer.

AISCHYLOS

'Ik roep mijn vader op deez' grafterp aan
te luist'ren, mij te horen...'

EURIPIDES

Tweede keer!

Horen en luisteren. Duidelijk geen verschil.

DIONYSOS

Hij spreekt toch tegen doden, zanikpiet,
die pas na drie keer roepen iets verstaan.

AISCHYLOS

Hoe maak jij jouw prologen?

EURIPIDES

Luister maar.

En als ik mij herhaal of jij iets hoort
dat op een stoplap lijkt, dan spuug je maar.

DIONYSOS

Spreek op. Ik moet eens horen zo'n proloog
en kijken of die verzen foutloos zijn.

EURIPIDES

'Eens heeft ook Oidipous geluk gekend...'

AISCHYLOS

Bij Zeus, niet waar. Hem trof slechts ongeluk.
Vóór zijn geboorte zei Apollo reeds
dat hij zijn vader doden zou...

DIONYSOS

Toen al?

AISCHYLOS

Hoe heeft hij dan ooit eerst geluk gekend?

EURIPIDES

'Pas later trof de grootste ramspoed hem.'

AISCHYLOS

Nee, niet, bij Zeus, die is nooit weggeweest!

Hoe zou hij? Nauw'lijks baby werd hij in
een pot, in alle kou, ver weggebracht,
zodat hij nooit zijn vader doden kon.

Hij sleepte zich op strompelvoeten voort
naar Polybos. En later trouwde hij
nog jong, een oude vrouw, zijn moeder zelf!
Toen stak hij zich de ogen uit.

DIONYSOS

Hij had

zelfs met de doodstraf meer geluk gehad.

AISCHYLOS

Ik zal niet woord voor woord en vers voor vers
bevitten, maar met goddelijke hulp
zal ik je kraken met een oliekruid.

EURIPIDES

Jij mij? Een oliekruid?

AISCHYLOS

Eén oliekruid.

Want jij dicht zo dat alles erbij past:
een doek, een oliekruid, een schoudertas,
't is alles jamber. 'k Zal je 't laten zien.

EURIPIDES

Laat maar eens zien!

AISCHYLOS

Ja heus!

DIONYSOS

Citeer dan maar.

EURIPIDES

‘Aigyptos kwam, naar wijdverspreid gerucht,
met vijftig zonen varend over zee
naar Argos...’

AISCHYLOS

maar verloor zijn oliekruik.

EURIPIDES

Wat? Welke oliekruik? Barst met die kruik!

DIONYSOS

Citeer een ander vers, dan weet ik meer.

EURIPIDES

‘Dionysos, die in reeënhuid gekleed
met thyrsusstaf en toorts op de Parnas
zijn koren leidt...’

AISCHYLOS

verloor zijn oliekruik.

DIONYSOS

Wij zijn opnieuw geslagen door die kruik.

EURIPIDES

Maar niet getreurd, want hier komt een proloog
waar hij geen oliekruik gebruiken kan.

‘Er is geen mens, die altijd voorspoed heeft.
De één is rijk, maar komt tot geldgebrek,
de ander, arm...’

AISCHYLOS

verliest zijn oliekruik.

DIONYSOS

Euripides!

EURIPIDES

Nu, wat?

DIONYSOS

Je zeil omlaag.

Straks breekt een storm los uit die oliekruik.

EURIPIDES

Nee, bij Demeter, ik ben heus niet bang!
Nu zal ik hem dat ding uit handen slaan.

DIONYSOS

Ga dan maar door, maar wacht je voor die kruik!

EURIPIDES

‘Eens reisde Kadmos, van Agenors huis,
uit Sidon...’

AISCHYLOS

maar verloor zijn oliekruik.

DIONYSOS

Toe, slimmerd, koop die oliekruik van hem,
dan kan hij onze verzen niet meer slaan.

EURIPIDES

Ik kopen? Die?

DIONYSOS

Ja, luister naar mijn raad.

EURIPIDES

Nee, voor geen geld. Hij krijgt de kans niet meer.
Ik heb prologen waar geen kruik bij past.
‘Pelops, op weg naar Pisa’s stad in snelle draf...’

AISCHYLOS

verloor zowaar zijn oliekruik.

DIONYSOS

Nu heeft hij weer die kruik eraan gehaakt.
Mijn beste, koop hem af voor elke prijs.
Een goede kruik kost nauw’lijks een obool.

EURIPIDES

Bij Zeus, nog niet. Ik heb er nog veel meer.
‘Oineus, die eens...’

AISCHYLOS

zijn oliekruik verloor...

EURIPIDES

Nee, houd je mond, de regel moet nog af.

‘Oineus, die eens een rijke oogst verkreeg
en offeren zou...’

AISCHYLOS

verloor zijn oliekruik!

DIONYSOS

Tijdens het offer? En wie nam hem weg?

EURIPIDES

O, laat hem toch! Hier, nog een vers voor hem:

‘Zoals naar waarheid wordt beweerd, was Zeus...’

DIONYSOS

Pas op! Hij zegt: zijn oliekruikje kwijt!

Die oliekruik zit aan uw verzen vast,
zo stevig als een strontje in een oog.

Val hem maar liever aan op zijn lyriek.

EURIPIDES

Nu goed, ik zal bewijzen wat een slecht
poëet hij is, die steeds hetzelfde schrijft.

KOOR

O, wat gaat er gebeuren?

Gaarne spits ik de oren!

Welk verwijt kan hij richten

tegen de man die het allermest

schreef in een taal die het allermooist

is van alle gedichten?

EURIPIDES

Het allermooist, ja! Moet u maar eens zien!

Al zijn gedichten vang ik met één dreun.

DIONYSOS

Ik zal de telling doen met kiezelsteen.

EURIPIDES

‘Hooft ge, Achilles, de kreet van vele snevende mannen?’

Helaas, wat een slag! Waarom talmt ge te helpen?’

‘Hermes, de god van ons ras vereren wij hier bij de meren.

Helaas, wat een slag! Waarom talmt ge te helpen!’⁷⁴

DIONYSOS

Twee slagen, Aischylos, voor u.

EURIPIDES

‘Roemvolle Griek, o heerser, o zoon van Atreus, aanhoor mij.

Helaas, wat een slag! Waarom talmt ge te helpen?’

DIONYSOS

Een derde slag voor Aischylos erbij.

EUR!PIDES

‘Zwijg, want de vrouwen staan klaar om de Artemistempel te ontsluiten.

Helaas wat een slag! Waarom talmt ge te helpen?’

‘Ik heb het recht om de tocht van die mannen een onheil te noemen.

Helaas, wat een slag! Waarom talmt ge te helpen?’

DIONYSOS

Kijk, vader Zeus, kijk, wat een slagveld hier!

Ik wil nu eerst wel naar het badhuis gaan,

van al dat slaan zetten mijn nieren op!

EURIPIDES

Niet voor je nog een koorlied hebt gehoord

dat van zijn citerzangen is gemaakt.

DIONYSOS

Wel, zeg maar op. Maar nu geen slagen meer!

EURIPIDES

‘Zie hoe de dubbele Griekse macht

de bloem van Hellas,

toflattothrat, toflattothrat,⁷⁵

de Sfinx verdrijven gaat, het ramp-

spoed brengend ondier,

toflattothrat, toflattothrat,

zo met de lans en een hand vol wraak

stormt aan de vogel,

toflattothrat, toflattothrat,

en treft de vliegende honden aan

die gretig snuiven,

toflattothrat, toflattothrat,
een bondgenoot van Aias' zijde,
totlattothrat, totlattothrat.'

DIONYSOS

Wat is dat flattothrat? Uit Marathon!⁷⁶
Waar leerde u zo'n opgetakeld woord?

AISCHYLOS

Ik gaf het mooie woord zijn mooie plaats,
zodat men niet zou zeggen: kijk, hij maait
dezelfde dichterswei als Frynichos.⁷⁷
Maar hij daar plukt maar raak, gelijk een hoer:
Meletos' hinkgedichten,⁷⁸ Karisch fluit-
gezing, treurlied'ren, dansmuziek. Hoor maar.
Breng mij een lier. Of nee, wat moet een lier
voor hem? Waar is de castagnettenvrouw?

De Muze van Euripides verschijnt.

Hierheen, o Muze van Euripides!
Zijn zangen passen bij uw kleppermaat.

DIONYSOS

Die Muze is niet lesbisch om te zien!

AISCHYLOS

'IJsvogels⁷⁹ die bij het eeuwige deinen,
deinen der zee kwinkeleren,
scherende over de brandingslijnen
met druppelspattende veren,
en de spinnen die tegen de daken
hoekige webben ha-ha-ha-haken,
web van de weefstoel
met zingende weefspoel...

Daar waar de fluitverliefde dolfijnen
– fijnen der zee altijd dartel
tegen de donkere scheepsbaleinen

springen met onzin en wartaal,
o genot van de bloeiende trossen,
druivenranken die pijn verlossen,
sluit nu de armen,
o kind, om mij heen...'
Mooi hè, die laatste voet?

DIONYSOS

Heel mooi!

AISCHYLOS

Zo dicht jij dus, en zou jij dan
mijn werk bevitten moeten
terwijl je zelf schrijft als een vrouw
van lichte... voeten?

Zo zijn jouw verzen heus. Nu wil ik nog
alleen je solozangen⁸⁰ even doen:

'O duisternis donker van licht,
ach, hoe zendt u me toe
droevig een droomgezicht
vleugelsnel
uit onzichtbare hel,
droom met hart zonder hart
zoon van het Nachtezwart,
huiveringwekkende schrik,
lijkmantelzwart, de blik
dodelijk, dodelijk koud;
scherpe nagels geklauwd.

Maar dienaressen, steek de lampen aan
en schep het water uit de beek met kruiken
en maak het warm om te gebruiken;
ik wil mij van die godgezonden droom
verschonen gaan.

Aiai! God van de beken,
is dit wat het was? O vrienden,
ziet u van mijn droom het teken?
Gestolen mijn haan
door Glyke, die heen is gegaan!
Nimfen, in bergen verspreid
Manias, slaaf, zoek Glyke, de meid!

En ik, och arme ik, te spinnen
aan 't spinwiel zat ik,
de spoel met linnen
wentelewentele-wentelend rond,
om volle strengen,
ter markt te brengen
bij ochtendstond.

Mijn haan vloog heen vloog heen ten hemel
vederlicht op vleugeltoppen.
Mij is weemoed weemoed deel.
Tranen tranen ogendroppen
ween ik ween ik veel.

Krenzners, kind'ren van berg Ida!
Kom te hulp mij met uw bogen;
hoog de armen, wil het huis
in een kring omspannen!
Artemis ook, de schone maagd,
laat zij met haar hondjes komen
die zij door het huis heen jaagt.
En met vurige fakkels twee,
heftig van vlammen, o Hekate,
dochter van Zeus, o licht mij voor,
dat ik Glyke en de haan

kom op 't spoor!'

DIONYSOS

Houd op nu met die zangen.

AISCHYLOS

Ja genoeg.

Ik wil hem nu eens op een weegschaal doen,
want die alleen geeft ons het volle pond
en weegt de zwaarte van de verzen af.

DIONYSOS

Kom hier dan, want ik zal het wel weer doen
en dichterskunst gaan wegen als een kaas.

KOOR

Mensen met wijsheid houden van strijd.
Zie nu eens hier, wat een nieuwigheid,
wat een originaliteit!

Wie zou zoiets durven hopen?
Nee, als iemand in de stad mij
zo'n verhaaltje zou verkopen
zou ik spottend roepen dat hij
rond moest lopen!

Een weegschaal is gebracht.

DIONYSOS

Wel, kom nu bij de weegschaal staan.

AISCHYLOS, EURIPIDES

Ik sta.

DIONYSOS

En pak nu elk een schaal en zeg een vers.
En laat niet los voordat ik zeg: koekoek!

AISCHYLOS, EURIPIDES

Wij houden vast.

DIONYSOS

Wel, weeg uw woorden af.

EURIPIDES

‘Och, was het Argosship niet vleugelsnel...’

AISCHYLOS

‘Spercheios’ stroom en weiland vol met vee...’

DIONYSOS

Koekoek!

AISCHYLOS, EURIPIDES

Hij ’s los!

DIONYSOS

Het vers aan deze kant
zakt heel wat lager.

EURIPIDES

Maar hoe komt dat dan?

DIONYSOS

Hij noemt een stroom, dat maakt zijn woorden nat.

Net als een wolverkoper doet met wol.

U gaf alleen een vers dat vleugels heeft.

EURIPIDES

Laat hij het nog eens wagen tegen mij.

DIONYSOS

Pak dan de schaal weer vast.

AISCHYLOS, EURIPIDES

Hier, vast.

DIONYSOS

Spreek uit.

EURIPIDES

‘Het heiligdom van Peitho⁸¹ is het woord...’

AISCHYLOS

‘Alleen de dood neemt geen geschenken aan.’

DIONYSOS

Koekoek!

AISCHYLOS, EURIPIDES

Hij ’s los.

DIONYSOS

Weer slaat de zijne door.

Hij werpt de dood erin, het zwaarste kwaad.

EURIPIDES

Ik Peitho toch! Het is een prachtig vers.

DIONYSOS

Peitho is licht van zin en heeft geen wil.

Zoek maar een ander vers met zwaarigheid,
dat u omlaag trekt, iets van groot gewicht.

EURIPIDES

Waar heb ik dan zoiets?

DIONYSOS

Nu, luister eens:

‘Achilles wierp bij ’t dobb’len dubbel zes.’

Nu u, want dit is wel de laatste test.

EURIPIDES

‘Zijn vuist greep naar een ijzerzwaar stuk hout.’

AISCHYLOS

‘Wagen viel over wagen, lijk op lijk.’

DIONYSOS

Hij heeft u weer genomen.

EURIPIDES

Hoe dan toch?

DIONYSOS

Twee wagens en twee lijken bracht hij in,
dat tillen zelfs Egyptenaren niet.

AISCHYLOS

Nu niet meer vers voor vers. Laat hij maar zelf
erop gaan zitten met zijn vrouw, zijn kroost,
Kefisofon⁸² en heel zijn boekerij.

Twee verzen van mijn kant zijn dan genoeg!

Pluto, al tijdens de wedstrijd aanwezig of nu verschijnend, dwingt Dionysos een keus te maken.

DIONYSOS

Zij zijn mijn vrienden. Ik berecht hen niet.

Ik wil met geen van twee een vijandschap.

De ene vind ik knap, de ander... leuk.

PLUTO

Dan kwam je hier dus helemaal voor niets?

DIONYSOS

En als ik uitspraak doe?

PLUTO

Dan ga je heen
met wie je kiest en met gevulde hand.

DIONYSOS

Heb dank. U beiden, luister nog eens goed:
ik kwam een dichter halen.

EURIPIDES

Met welk doel?

DIONYSOS

De stad gaat dood als er geen dichters zijn.

Nu lijkt mij goed dat ik degeen verkies
die voor de stad iets nuttigs zeggen kan.

Daarom: wat is u beider dunk van Al-
kibiades, problemenkind der stad? ⁸³

EURIPIDES

Wat meent de stad van hem?

DIONYSOS

Wat meent de stad?

Zij houdt van hem en haat hem, en zij wil
hem niet meer kwijt. Zeg wat ú van hem denkt.

EURIPIDES

Ik haat de burger die voor 't vaderland
in helpen laks is, maar in schade snel.

Die aan zichzelf denkt, maar nooit aan de stad.

DIONYSOS

Goed, bij Poseidon, en wat is uw dunk?

AISCHYLOS

Voed nooit een leeuwenwelp op in uw huis.

Want als hij opgroeit, blijkt zijn ware aard!

DIONYSOS

O Zeus, beschermer, wat een zware keus!

De één spreekt wijs, de ander wezenlijk.

Maar spreekt nu beiden nog een oordeel uit:
wat is de beste redding voor de stad?

EURIPIDES

Dat wil ik graag vertellen.

DIONYSOS

Wel, spreek op.

EURIPIDES

Wanneer wij wat niet waar is, noemen waar
en waar iets waar is, onwaar...

DIONYSOS

Wat? Hoe's dat?

Spreek minder waardig en wat duidelijker.

EURIPIDES

Als wij eens ieder die vertrouwen heeft
wantrouwen gaan, en wie gewantrouwd is
gebruiken willen, is de stad gered.
Want met de wel-vertrouwden ging het mis,
dus moet het goed gaan met het tegendeel.

DIONYSOS

Goed, Palamedes!⁸⁴ Allerwijste geest!

Vond u dit zelf uit of Kefisofon?⁸⁵

EURIPIDES

Ikzelf.

DIONYSOS *tot Aischylos*

En u?

AISCHYLOS

Zeg eerst: hoe gaat de stad
nu met haar burgers om? Wel goed?

DIONYSOS

Welnee,

zij haat de goeie mensen meer dan ooit!

AISCHYLOS

De slechte niet?

DIONYSOS

Ze heeft helaas geen keus...

AISCHYLOS

Hoe wil men nu de redding van een stad
waarin men goed noch slecht gekleed wil gaan?

DIONYSOS

Vind iets, bij Zeus, als u terugkeren wil.

AISCHYLOS

Ginds wil ik spreken, maar hier liever niet.

DIONYSOS

Nee, nee. Spreek ook uw goede raad van hier.

AISCHYLOS

Laten zij dan hun vijands land van zich,
hun eigen land vijandig noemen, en
hun schepen winst, hun winsten ongewenst.

DIONYSOS

Goed, maar de rechter wenst die winsten wel.

PLUTO

Nu, maak uw keus.

DIONYSOS

Dit zal mijn keuze zijn:

ik kies degene die mijn hart mij raadt.

EURIPIDES

Zeg, weet u nog, hoe u de goden zwoer
mij mee te nemen? Kies uw vrienden goed!

DIONYSOS

Zo zwoer mijn tong, maar ik kies Aischylos.

EURIPIDES

Wat doet u nu!? Misdadig mens!

DIONYSOS

Ik? Mens?

Ik oordeel Aischylos de winnaar. Nou?

EURIPIDES

Een misdaad! Durft u mij nog aan te zien?

DIONYSOS

Wat misdaad? Het publiek geeft mij gelijk.

EURIPIDES

O wreedaard, laat u mij dus in de dood?

DIONYSOS

‘Wie weet of leven veel verschilt van dood,
en asem veel van aas, en slaap van sloop?’⁸⁶

PLUTO

Kom binnen Dionysos.

DIONYSOS

Maar waarvoor!

PLUTO

Opdat ik je onthaal voor je vertrekt.

DIONYSOS

Bij Zeus, je hebt gelijk, ik weiger niet.

KOOR

Overgelukkig is de man
die zijn verstand gebruiken kan.
Menige tekens zijn daarvan.

Deze nu ook is wijs gebleken
dus mag hij teruggaan naar Athene,
zeer tot het nut der stedelingen,
zeer tot het nut van eigen kringen,
zeer tot het nut van iedereen
daar hij zo verstandig scheen.

Maar hem vergaat het niet zo best
die op een stoel naast Sokrates
filosofeert en klessebest,
daar hij de hoofdzaak van het dichten

ver onderschat of links laat liggen.

Al die gezwollen zinneneden,
al dat gerol van zinloosheden,
al dat verdoen van al die tijd
noem ik vooral onzinnigheid.

PLUTO

Nu Aischylos, ga! Vaar wel op uw reis
en red onze stad. Uw inzicht is wijs.
En voed ze maar op, in het hoe en waarom,
want velen zijn zo verschrikkelijk dom.
En kijk, geef Kleofon⁸⁷ dit cadeau
geeft hem een zwaard
en dit aan het extra-belasting bureau,
geeft twee stroppen
en zeg hun dat ze met grote spoed
hierheen moeten komen, 't is nu wel goed.
En als ze niet willen, dan maak ik hen bang!
Ik zal bij Apollo met gloeiende tang
hen branden en boeien bij voeten en handen
en met Adeimantos, Leukolofons zoon,⁸⁸
breng ik hen snel
naar de hel.

AISCHYLOS

Ik zal ervoor zorgen. Dan kunt u mijn troon
aan Sofokles geven, die houdt hem wel schoon
en zorgt er wel voor tot ik er weer ben.
Want hij is de knapste die ik ken,
de tweede, na mij, die het meeste kan.
Maar denk er goed aan dat die schurk van een man,
die leugenverzinner en praatjesmeneer,
er nooit op mag zitten, nee, nooit op mijn troon,
zelfs niet per vergissing een keer!

PLUTO

Wel, leid hem omhoog en geef hem de gloed

van heilige fakkels mee in de stoet.
En dans om hem heen en hef bij het gaan
zijn eigen lied'ren en zangen aan.

KOORLEIDER

Wel dan, roep allen een hartelijk vaarwel tot de dichter die heengaat,
heen naar het licht van de zon, u goden onder de aarde.
Schenk onze stad veel goede gedachten, groeiend naar deugden.
Zeker zullen wij dan van grote lasten bevrijd zijn,
zeker ook vrij van die vrees'lijke wapenpartijen. Laat vechten
alwie dat wenst. Vecht Kleofon, vecht! Maar niet in Athene!

Noten

1. Komiediedichters uit Aristofanes' tijd.
2. Men verwacht hier: zoon van Zeus.
3. Slaven die in de slag bij de Arginusai (406 v.Chr.) hadden gevochten, tot meerdere glorie van Athene, hadden de vrijheid en het burgerrecht van Plataiai verkregen.
4. De gele chiton en de kothurnen werden bij de Dionysosfeesten gedragen; de attributen van Herakles (de leeuwehuid en knots) draagt Dionysos om meer indruk te maken in de onderwereld, waar men Herakles kent.
5. Een politicus, door Aristofanes vaak bespot om zijn verwijfdheid.
6. Een tragedie van Euripides, niet overgeleverd.
7. Misschien een acteur van uitzonderlijke lengte of omvang.
8. Zoon van Sofokles, zelf ook tragediedichter.
9. Een Atheens dichter die naar het hof van de Makedonische koning Archelaos was vertrokken. De Makedoniërs stonden bekend als smulpapen, vandaar dat er even verderop sprake is van het Zalig Avondmaal.
10. Een verder onbekende toneeldichter.
11. Dit zijn verdraaide citaten uit het werk van Euripides.
12. Herakles had de helhond Kerberos uit de Hades gehaald.
13. Bekende pottenbakkerswijk in Athene. Kennelijk lag hier de startplaats van de fakkelwedstrijden die ter ere van de goden werden gehouden.
14. Een soort standaardprijs op verschillend gebied: een dagelijkse toelage voor velen die van de langdurige Peloponnesische Oorlog te lijden hadden; dagsoldij van een soldaat; het overtochttarief van Piraïos naar Aigina; vraagprijs van een prostituée; beloning voor een jurylid.
15. Theseus zou eens een tocht naar de onderwereld hebben gemaakt om Persefone te schaken.
16. Een verder onbekend toneeldichter. De vuurdans was misschien een voorbeeld van te moderne schrijverij.
17. Er bestonden in Athene twee belangrijke mystieke stromingen: de Mysteriën van Demeter-Persefone (Eleusis) en de Mysteriën van Dionysos-Orfeus. De ingewijden bij deze 'sekten' waren verplicht tot geheimhouding van de rites. Zij geloofden bevoorrecht te zijn met een gelukkig leven na de dood. Zie ook noot 25.
18. Zie noot 3.
19. Bij Salamis werd in 480 v.Chr. een grote zeeslag geleverd, waarbij Athene de Perzen versloeg.
20. De titelrol van *Kikkers* beperkt zich tot dit ene koorlied. Bij de verdere ontwikkeling van deze komedie zijn koorliederen niet van invloed. De volgende koren bestaan uit de Ingewijden, die in de onderwereld feestvieren. Dionysos roeit op de maat van het Kikkerkoor het meer over. De kikkers zingen steeds sneller, hetgeen aan het metrum is te horen. In Athene werd, rondom het Dionysostheater aan de voet

- van de Akropolis, het gekwaak van echte kikkers overigens duidelijk gehoord.
21. Eigenlijk: de Moerassen, een terrein waar wijnfeesten werden gehouden.
 22. Empusa was een mensenetend monster, gebruikt als dreigement voor kinderen.
 23. De priester van Dionysos zat tijdens de Dionysische Spelen op de eerste rij.
 24. Hegelochos was een toneelspeler die zich in een stuk van Euripides versproken had door een verkeerde accentuering; in het Grieks klonk de 'platte zee' daardoor als '(zie ik) een fret', in het Nederlands is er sprake van een noodoplossing.
 25. Zie ook noot 20. De lyrische tekst van deze koorliederen zal een parodie zijn op de echte cultusliederen van de Mysteriën-diensten.
 26. Aan Demeter en Persefone werden varkens geofferd.
 27. Een bekende komediedichter, de bekendste vóór Aristofanes.
 28. Het eiland Aigina ligt tussen Attika (Athene) en de Peloponnesos in en werd in de Peloponnesische Oorlog een trait-d'union voor contrabande. Thorukion is ons onbekend.
 29. De beelden van de maangodin Hekate stonden bij driesprongen of naast voordeuren. Waarschijnlijk doelt Aristofanes hier op een ons onbekend schandaal dat pas had plaatsgevonden.
 30. Kore is Persefone.
 31. Bij godsdienstige processies bestond de gewoonte spotliederen en obscene liederen te zingen om boze geesten af te weren. Deze teksten zijn hier vrij vertaald in de vorm van limericks. Archedemos kwam in 405 als demagoog aan de macht.
 32. Zie noot 5.
 33. Een lichtzinnig Athener die grote rijkdommen bezat, maar arm stierf. De spot die Aristofanes hier tegen hem bedrijft, is ons niet duidelijk.
 34. Een der drie rechters in de onderwereld. Hier treedt hij echter op als portier.
 35. De Styx en Acheron zijn onderwereldrivieren; Kokytyos is een zijrivier van een van die twee; Echidna was een monster, half vrouw, half slang, en moeder van de helhond Kerberos; Tartarese aal slaat op de Tartaros als onderwereld, maar is ook een woordspeling met de naam Tartessos, een Spaanse stad die vis exporteerde naar Athene; de Gorgonen waren drie zusters die eenieder die een van hen aankeek deden verstenen.
 36. Parodie op de offerformule 'ik heb geplengd, bid tot de godheid'.
 37. Melite was een stuk grond bij Athene waar Herakles een altaar had.
 38. Herakles is de zoon van Alkmene.
 39. Theramenes was een zwenkend Atheens politicus.
 40. Evenals Hyperbolos was Kleon een demagoog (leider van de volksvergadering) in Athene. Beiden waren reeds dood.
 41. Zie noot 31. De hele vervloeking is lachwekkend omdat Dionysos vrouw noch kroost bezat.
 42. De namen zijn parodieën op Skythische namen, omdat in Athene Skythen dienden als politieagenten.
 43. Slaven konden bij een proces niet als getuigen optreden. Toch werden hun verklaringen

- vaak op de pijnbank afgedwongen, voor onheus gebruik. Dit heette dan 'toetsen'.
44. Een satirisch dichter uit de zesde eeuw v.Chr.
 45. Het is gewoonte in de oude komedie dat het koor op een gegeven moment de handeling onderbreekt om het publiek toe te spreken over toestanden en misstanden in de maatschappij en in het artistieke leven. Zie ook de Inleiding.
 46. Een demagoog in Athene. Aristofanes was hem vijandig gezind. Hij was Thrakiër van afkomst. Het staken van de stemmen, waarvan sprake is, is niet geheel duidelijk, maar zal slaan op een juryrechtbank. Kleofon is inderdaad een jaar na *Kikkers* ter dood veroordeeld, aangeklaagd omdat hij geen vrede wenste te sluiten in de Peloponnesische Oorlog.
 47. Deze had enkele jaren eerder met succes geijverd voor een oligarchie in Athene.
 48. Zie noot 3.
 49. Een partijgenoot van Kleofon (zie noot 46); badmeester van beroep.
 50. Jaarlijks werden te Athene twee toch al ter dood veroordeelde personen geofferd tot reiniging van de zonden van de gehele gemeenschap.
 51. Het stadhuis van de stad Athene, waar zeer verdienstelijke burgers gratis mochten eten, is hier getransporteerd naar het rijk van Pluto.
 52. Onbekend.
 53. Toespeling op Euripides' afkomst: zijn moeder zou groenteverkoopster zijn geweest.
 54. In Euripides' stukken komen enige malen figuren voor die slecht ter been zijn.
 55. Als offerdier om een weer-god te verzoenen.
 56. Aischylos persifleert verderop (na noot 80) een Euripideïsch koorlied, dat Kretenzisch zou zijn, om wat voor redenen dan ook ('O duisternis donker van licht...').
 57. Tragedies van Euripides.
 58. Ook elders spreekt Aristofanes over Euripides als een atheïst. Hij zou, evenals Sokrates, de Ether aanbidden als bron van inspiratie, en andere, meer intellectuele godheden.
 59. Geëerd voorganger van Aischylos in de tragediekunst (zie ook noot 77); niet dezelfde als bij noot 47.
 60. Onbekend.
 61. Een huisgenoot van Euripides die met hem zou hebben samengewerkt. Hij zou door zijn omgang met Euripides' vrouw een schandaal hebben veroorzaakt.
 62. Euripides had vooral vrienden onder de aristocraten en in de oligarchische partij.
 63. De genoemde dichters zijn ons slecht bekend; de samengestelde bijstellingen zijn Aischylos-achtige woorden en doen denken aan snoeverij en quasi-heldendom. Er bestond een verhaal dat reuzen reizigers 'vierendeelden' door hen aan uit elkaar zwiepende pijnbomen vast te binden.
 64. Zie noot 39.
 65. Een citaat uit Aischylos' tragedie *De Myrmidonen*, niet overgeleverd.
 66. Onbekend.
 67. Generaal in de Atheense expeditie tegen Sicilië (vanaf 415 v.Chr.).
 68. Echtgenote van Theseus en stiefmoeder van Hippolytos, op wie zij verliefd werd.

Stheneboia was de echtgenote van koning Proteus van Argos; zij werd verliefd op Bellerofon, die als vluchteling naar Argos kwam.

69. Zie noot 61.

70. Zie noot 68.

71. Parnassos is het gebergte bij Delfi, Lykabettos een hoge heuvel in de stad Athene.

72. Voor rijke Atheners was het een plicht de oorlogsschepen op eigen kosten te bemannen en van materiaal te voorzien.

73. Bekende trilogie van Aischylos, bestaande uit de tragedies *Agamemnon*, *Choëforoi* en *Eumeniden*. De geciteerde regels die volgen zijn de beginregels van *Choëforoi*.

74. Het refrein 'Helaas, wat een slag...' hoort als citaat alleen bij de eerste regel: 'Hooft ge, Achilles...' Euripides wil hiermee de eentonigheid van Aischylos' verzen aantonen.

75. Door onze zeer gebrekkige kennis van de Griekse muziek is deze parodie niet goed te volgen.

76. Dionysos suggereert misschien dat Aischylos, die bij Marathon tegen de Perzen had gevochten (490 v.Chr.), dit woord van de vijand had overgenomen.

77. Zie noot 59.

78. Onbekend.

79. Ook hier missen wij veel door gebrekkige kennis (vergelijk noot 75); de kritiek zal voornamelijk gericht zijn op de metriek.

80. Een zogenaamde Kretenzische solozang, vergelijk noot 56. De spot ligt vooral hierin, dat een nogal huiselijk voorval, de diefstal van een haan, op zeer lyrische wijze en in bewogen ritmen wordt bezongen.

81. De godin Overreding.

82. Zie noot 61.

83. Een veel omstreden Athener in de Peloponnesische Oorlog (431-404); eerst een fel anti-Peloponnesiër, die van geen vrede wilde weten; later ageerde hij vanuit Sparta tegen Athene. Ook uit Sparta verjaagd, knoopte hij vanuit Klein-Azië weer banden aan met Athene, waarheen hij ongeveer twee jaar vóór *Kikkers* terugkeerde, en waar hij opperbevelhebber werd van leger en vloot.

84. Een van de Griekse strijders voor Troje, die erg inventief was.

85. Zie noot 61.

86. De eerste regel is een citaat uit Euripides' werk, de tweede een variatie daarop.

87. Zie noot 46.

88. Een der bevelhebbers van de Atheense vloot.